

GABRIEL ANDREESCU

Patru ani
de
Revoluție

Editura LITERA
București - 1994

Naționalismul șovin: o cunoscută

Ce nu este naționalismul? Marea perversiune a naționalismului șovin constă în a fi contrariul a ceea ce se pretinde - deci contrariul intereselor naționale, contrariul progresului economic, contrariul afirmării spirituale a națiunii. Oriunde s-a manifestat în acest secol - Germania, Japonia, Iugoslavia de astăzi (sau de ieri) -, psihoza naționalistă a făcut numai rău. Preocuparea micilor comunități pentru destinul lor (din care a rezultat, printre altele, recenta eliberare a țărilor baltice) nu constituie un exemplu, întrucât naționalismul șovin nu se concentrează pe identitatea comunității proclamate: el nu face decât să limiteze, să agreseze identitatea altora. Cu alte cuvinte, **naționalismul șovin nu este tradiționalism**. Modul în care s-a sărbătorit acum un an ziua de 1 Decembrie, apoi comemorările de genul: al 119-lea și al 173-lea an... (date de un caraghioslic involuntar) a acoperit, împingând în deriziune, simbolurile românești. Stilul naționalismului fanfaron afectează tocmai identitatea spirituală de care se face atîta caz. **Naționalismul șovin nu dă prioritate valorilor colective**. Din contră, el se adresează mai întotdeauna indivizilor: celor autoritari, aventurierilor, paranoicilor și frustraților. Cărei tipologii umane aparțin acești politicieni de operetă - Radu Ceonța, Vasile Moiş, Gh. Dumitrașcu? Cum de au ajuns ei să ne exprime și să decidă care ne sînt interesele naționale? Ce serviciu pot să ne aducă elucubrațiile lor, alături de manifestările României Mari și ale Vetrei Românești? **Naționalismul șovin nu este o resursă socială, ci un mecanism de epuizare a energiei naționale**. Ce ne promite astăzi curentul naționalist? Trecerea în ilegalitate a grupurilor care apără drepturile omului și ale minorităților ori a celor care stimulează relațiile umane cu Occidentul, tratate drept grupuri cu activități antiromânești! Îngroparea unei

părți din ce în ce mai mari din bugetul național la Ministerul de Interne, la Ministerul Apărării Naționale ori la SRI! Crearea de tensiuni la frontiere, deteriorarea relațiilor noastre internaționale, blocând exact acea afirmare a societății românești pe care o reclamă demagogic! Nu acestea sînt mijloacele de a asigura României un loc mai demn în lume. Cine este astăzi naționalist este, în fond, împotriva intereselor naționale.

Problemele minorității sînt problemele majorității. Ca și în oricare alt loc din lume, cruciada naționaliștilor noștri s-a îndreptat împotriva minorităților etnice (a maghiarilor, țiganilor ori evreilor), religioase (a greco-catolicilor). Au fost auzite glasuri scandalizate din cauza românilor care vorbesc despre dreptul la specificitate al altora. De ce nu se ocupă ei de drepturile românilor? Și, într-adevăr, se ridică întrebarea dacă nu ar trebui să ne ocupăm noi, românii, în primul rînd, de problemele noastre, ale majorității. Și, într-adevăr, ar trebui. Numai că problemele minorităților sînt și probleme ale majorității. Situația minorităților într-o societate reflectă, de aproape, gradul de toleranță, de civilizație, al populației majoritare. Legile care apără grupurile mici de arbitrariul grupurilor mari apără și majoritatea de răul care poate lua naștere din ea însăși împotriva ei înseși. Din această cauză, lumea modernă a făcut din drepturile minorităților un criteriu esențial al democrației. Dacă dorim să trăim în democrație, atunci trebuie să acceptăm standardele occidentale în domeniu. Nu am avut noi ocazia să remarcăm această legătură și într-o manieră negativă? Refacerea structurilor Securității după violențele de la Tg. Mureș ne-a atins și pe noi și pe maghiari. Pierderile de credite datorită vendetelor colective împotriva țiganilor se calculează în dolari (ECU, mărci, franci, yeni etc.) pe fiecare cap de locuitor, indiferent de obîrșia lui. Lăsînd însă la o parte aspectele mercantile, chestiunea imaginii pe care o avem în ochii celorlalți (importantă numai indirect) rămîne întrebarea de fond: ce respect pentru propria identitate dovedește comunitatea care are nevoie, pentru a se afirma, de

limitarea identității altora?

A învăța de la alții: o complementaritate, nu o antinomie. Ceea ce este deseori șocant în comportamentul conaționalilor noștri - ciudată formă de naționalism - este totala lipsă de interes pentru logica fenomenelor care ne înconjoară; suficiența și infatuarea, ca prim stadiu al xenofobiei. În plin Parlamentul României se ridică patrioți de ultimă oră ca să strige că noi nu avem de primit lecții de niciunde. Să fie închise granițele, nu avem nevoie de Europa, ne amenință domnul Vulpescu. Aceasta reprezintă conștiința de sine? Întoarcerea spre propria realitate nu înseamnă și refuzul de a mai învăța. Conștiința de sine și receptivitatea nu sînt lucruri opuse, ci complementare. Japonezii dovedesc asta tot timpul: ei, în țara lor închisă pentru emigrație, cu puternicul (și autenticul) lor tradiționalism descoperă, înregistrează, urmăresc, refac, copiază tot ce li se pare pozitiv în lume, cu o extraordinară modestie și profitînd de corolarul ei, capacitatea de a primi. Cu siguranță, o astfel de mentalitate este implicată în răsunătorul lor succes.

Naționalismul penibil: art. 4 din Constituție. În ședința din 12 septembrie a.c. s-a votat și articolul 4 din Constituție, unde scrie: „statul are ca fundament unitatea poporului român, România fiind patria comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau origine socială“. Dar statul este determinat prin teritoriu și prin unitatea de legislație. Din această cauză, semnul distinctiv al apartenenței la un stat este cetățenia; el nu poate să fie originea etnică. A încerca să definești statul în raport cu o etnie - așa cum o face art. 4 din Constituție - înseamnă în plus a spune că, în raport cu statul, cetățenii nu sînt egali. De înțeles, atunci, reacția de nemulțumire a UDMR și demisia senatorului Király Károly. Dar nu este atît vorba, nici de astă dată, de reacțiile altora; contează mai mult decît orice faptul în sine, situația jenantă de a avea în documentul definitoriu, în Constituție, articole care ne fac

de rușine prin diletantism și prin rea-credință.

Naționalismul nostru este fascist sau comunist? Comunismul, știm, este (sau era) internaționalist; fascismul era naționalist. Aceste trăsături ideologice aproape că nu mai au vreo importanță pentru evoluția societăților posttotalitare din Europa de Est unde descoperim astăzi o recrudescență a naționalismelor. Securitatea română pregătise, decenii de-a rândul, diversiunea naționalistă pentru a o contrapune eventualelor nemulțumiri sociale - de aici și eficacitatea ei după Revoluție. Eugen Barbu, C.V. Tudor, ceilalți mercenari naționaliști de la **România Mare** ori **Europa** au fost, înainte, mercenari comuniști. Nu este mai puțin adevărat că și fasciști notorii - ar fi vorba, în primul rând, de Iosif Constantin Drăgan - au intrat, în linia întâi, în această propagandă șovină, antisemită, xenofobă. Datele din ultimii ani au demonstrat însă că rețelele fasciste din Occident au fost folosite cu dezinvoltură, chiar cu predilecție de către serviciile secrete comuniste (vezi din acest punct de vedere, printre altele, Thierry Wolton, **KGB en France/Le réseau Caraman**, Grassét, 1986). Astăzi; oamenii acestor ideologii s-au amestecat. Eticheta nu mai contează, ceea ce rămîne important pentru ei este recuperarea unei puteri autocrate, iar pentru asta în Est nu mai este loc, se pare, decît de naționalism.

Critica antinaționalismului. Un reproș, firesc pînă la un anumit punct, făcut celor care incriminează ieșirile naționaliste ale șovinilor noștri „independenți” sau înregimentați (la PUNR, România Mare) ar fi faptul că nu ajung să acuze, simultan, și pe naționaliștii unguri sau pe reprezentanții țiganilor, care eludează problemele de delincvență ale comunității lor etc. Cine refuză cu adevărat naționalismul, îl refuză însă de oriunde ar veni. Ar fi totuși caraghios ca la orice contestație ce privește **România Mare** să fii obligat să adaugi una la adresa lui **Tromf**. Mai există apoi o explicație profană pentru astfel de asimetrii: dacă limba română este accesibilă și maghiarilor, nu același lucru se întîmplă cu limba

maghiară, în ceea ce îi privește pe români. O astfel de limitare ar trebui însă depășită, cu orice efort, dacă, totuși, problema nu s-ar pune, oricum, în mod diferit. Este firesc ca noi, românii, să ne preocupăm în primul rînd de păcatele noastre, așa cum maghiarii (ori ceilalți) ar trebui să fie interesați de păcatele lor. Nici unii nu au excelat, pînă acum, în intransigență față de excesele conaționalilor - maghiarii, indiscutabil, cel mai puțin - și asta ar sugera că intransigența față de șovinism ar mai putea fi, pe viitor, o soluție la criza naționalistă.

O hipnoză politică. Descurajant se adaugă, peste toate, lipsa culturii politice, nu numai la cei care au toate datele să concure ori să cadă în această cursă (a naționalismului șovin), dar și la adevărații interesați în valorile democrației și în drepturile omului. Texte, fraze în spirit naționalist au apărut, în ultimii doi ani, și în **Dreptatea**, în **Agora** (revista Forumului Democratic Antitotalitar din Cluj), în **Contrast** din Constanța; cu siguranță, a fost aici vorba despre inocență, în alte cazuri de excese juvenile, dar nu despre instincte șovine ori xenofobe. De mult timp însă a nu greși tu însuși nu mai este suficient. De aproape un an de zile, naționalismul devenit o problemă politică majoră, astăzi a ajuns una principală, mîine va fi, dacă nu reacționăm, explozivă. În fața acestei evoluții evidente, responsabilii politici par însă hipnotizați. Nici una dintre forțele politice (cu excepția Alianței) nu a făcut din naționalismul șovin un subiect sistematic al politicii sale. (PAC omite, în continuare, să includă printre documentele sale **Declarația asupra minorităților etnice, de limbă și religioase** votată la Congresul AC.) În fața unei diversiuni atît de primitive cum este **Raportul asupra evenimentelor din Harghita**, parlamentarii partidelor de opoziție s-au comportat ca și cum ar fi fost posibil să înțeleagă în mod greșit natura acțiunii. De altfel, membrii PNL, PNTCD, MER, ai Comisiei parlamentare au semnat, toți, Raportul. Să nu se realizeze oare că nu minoritarii sînt vizați în primul rînd, ci democrația? Să nu se realizeze cît de periculoase sînt aceste jocuri etnice? În vara anului trecut, pe cînd înce-

puse să cocheteze cu Vatra Românească, Petre Roman a fost avertizat că lui însuși îi va fi contestată calitatea de român. Lumea a asistat la campania pe care a dus-o România Mare împotriva premierului, înaintea căderii sale, dar mai puțini știu cum a fost el zgâlțit acum câteva zile în clădirea Parlamentului când a cerut membrilor FSN să fie mai atenți cu votarea articolelor de Constituție anti-minoritare. (Mîine va veni probabil rîndul lui Radu Câmpeanu ori al celorlalți exilați care acceptă relaxați jocul duplicitar.) Frontul a fost înghițit de Vatra Românească înainte de a se vedea constrîns de necesități postelectorale. Ne trezim, în urma acestei conexiuni dintre extremism și Front, cu victoria deplină a vechii categorii de exercitanți ai puterii în cadrul structurilor politice (FSN, PUNR, PRM, PDAR etc.), în cadrul Administrației și, probabil, al economiei. Că ultimele bariere au căzut, ar trebui să fie, pentru toți, evident. Să nu ne mai mire că Marțian Dan se joacă de-a numărătoarea în Parlament; sau că Alexandru Bîrlădeanu cere să se revoce regulile votului parlamentar; sau că legile de bază ale democrației, Constituția și Legea Administrației Locale, sînt jalnice expresii ale obtuzității politice; sau că generalul Cheler se joacă de-a războiul în centrul Ardealului.

Naționalismul face ravagii în Iugoslavia. O recrudescență a naționalismului se manifestă și în Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, Bulgaria, URSS. Accidentele etnice sau rasiale se înmulțesc și în Europa de Vest. Puține lucruri sînt asemănătoare pe continent, astăzi, cu starea de dinaintea celui de-al doilea război mondial, dar asta nu înseamnă că naționalismul ar fi limitat doar la convulsii locale. Într-o lume în care dizolvarea ideologiilor, pierderea iluziilor sociale se adaugă tensiunilor ecologice, economice ori demografice, naționalismul șovin are forța de atracție specifică soluțiilor paranoice. Comunitățile minoritare, asociațiile pentru drepturile omului, militanți și intelectuali singulari vor aminti și în continuare de acest pericol. Dar numai o mișcare de masă, o forță politică rațională, va putea opri bulgărele de zăpadă.

Mihai Şora la 75 de ani

La simpozionul româno-american ținut la hotelul Bucureşti, în primăvara anului trecut, printre cei care au trecut la microfon, pentru o scurtă intervenție, și care au trebuit să respecte cunoscutul ritual al prezentării, s-a aflat și ministrul de atunci al Învățămîntului și Științei: „Mă numesc Mihai Şora, sînt scriitor“, a rostit el reținut, creînd în sală surpriză, apoi un ropot de aplauze.

Și totuși, cel care se prezentase cu atîta discreție era un personaj de mitologie. Apropiat al tripletei de aur (Cioran-Ionescu-Eliade), Mihai Şora urma tendința de atunci a elitei interbelice, de intrare în circuitul cultural european. A plecat în 1939, primind o bursă, în Franța, unde a debutat cu un volum de escuri, la celebra editură Gallimard. Războiul l-a prins la Grenoble și tot aici a intrat în Rezistență. Întors în țară, a devenit, după un scurt intermisiu, redactor-șef la Editura de Stat pentru Literatură și Artă. Într-o anumită măsură, recuperarea literaturii clasice românești și universale i se datorează. O influență asemănătoare a avut-o mai tîrziu (alături de Tiberiu Avramescu) asupra programului editorial al BPT. Îndrăznelile au fost plătite cînd s-a încheiat scurta *cochetărie* a regimului cu liberalismul, la sfîrșitul anilor '60.

În ciuda dificultăților din ce în ce mai mari pe care le-au avut creatorii de cultură în acești ultimi ani și în ciuda alternativelor, Mihai Şora a rămas în țară. A scris cărți de filosofie care dispăreau imediat din librării. A fost un prieten al lui Constantin Noica și un obișnuit al Păltinișului. Cînd apărea la cabană, printre cei mai tineri, impresiona reconfortant prin ținuta lui sportivă, prin discreția și bunul-simț ce despart, parcă printr-un zid de nedepășit, mai vechile de mai noile generații. Și apoi revolta, numele pus pe scrisoarea de protest din 1989, completa sensul unei vieți care depășise, deja, 70 de ani.

Nu a urmat un timp al liniștii. Iar sarcina, și împo-

vărătoare, și delicată, a ministeriatului după Revoluție nu a fost ultimul sacrificiu în numele binelui public. A părăsit funcția de stat nefăcînd nici o concesie în momentul mineriadei. A devenit apoi una dintre personalitățile cele mai solicitate de a prezida noile structuri ale societății civile; și, aproape firesc, președintele Alianței Civice. Incapabil parcă să spună nu, deschis și lipsit de orgolii, sistematic și persuasiv, Mihai Șora a fost cel căruia i s-a cerut mereu, de către colegi, să spună ultimul cuvînt.

Cuvintele domnului Șora sînt așteptate în continuare. Le vom găsi între paginile cărților pe care le are de scris? Sau le vom auzi din intervențiile militantului aflat tot timpul alături de noi, în ultimii doi ani? Cu siguranță, Mihai Șora, care împlinește acum 75 de ani, cunoaște cel mai bine răspunsul la aceste întrebări.

Alianța Civică, nr. 1, noiembrie 1991

Între intuiții și responsabilitate (răspuns la o anchetă a revistei 22)

Două mari intuiții și o eroare monumentală îmi par ca dominînd, în acești doi ani, viața Grupului pentru Dialog Social. Cînd în casa lui Gabriel Liiceanu se făceau, pentru prima dată, referiri la opțiunile și mijloacele Grupului, conceptul societății civile și chestiunea minorităților puteau să sune exotic: afară se vorbea doar despre Revoluție, comunism și anticomunism, Securitate, libertate, adevăr și minciună, injustiție și dreptate. Dar nici noi, strînși acolo, nu ne imaginam cît de concrete, cît de hotărîtoare se vor dovedi cele două opțiuni. La nici zece zile de la aceste discuții, sediul din Calea Victoriei îndeplinea primul său rol de anvergură, releu între România și mass-media internațională; ziaristi de la Libération, Gazeta Wyborcza, Le Monde, Tribune de Genève, Der Spiegel, Pravda, The New York Times, Spectator, Panorama, Népszabadság, Die Zeit, The Newyorker, Magyar Hirlap, The Guardian etc., etc., veniți aici într-un fel de stagiu, dovedeau primii că statul a încetat să mai fie partenerul privilegiat. Diplomați, reprezentanți de fundații, ai unor organisme despre care citisem sau nu, ascultasem sau nu, sunau la telefoanele de acasă (mai tîrziu la 14.14.71), dar întîlnirile, explicațiile aveau loc tot la sediu, creînd, aici, o atmosferă de stup. Timp de cîteva luni de zile, acțiunea „Villages Roumains“ a avut drept dispecerat Grupul. GDS a participat la înființarea **Asociației pentru Drepturile Omului - Comitetul Helsinki**, a **Grupului Ecologic de Colaborare**, a **Fundației Soros**, pe culoarele sale a luat ființă **Grupul Independent pentru Democrație**; inițiativele primelor sindicate, ale unor asociații din provincie au primit asistență la Grup, tot Grupul a intermediat unele ajutoare din afară destinate societății civile. Aici a luat ființă **Comitetul de supraveghere a Televiziunii** de unde a rezultat, după

evoluții sinuoase, SOTI – și a fost să fie ca primele emisiuni ale SOTI să fie realizate cu sprijinul Studioului Video GDS. Centrul de sondaje GDS a făcut primele cercetări de opinie politică după Revoluție; singura informație autentică asupra evoluției acesteia înainte de alegerile de la 20 mai s-a obținut prin sondajele inițiate de către Alin Teodorescu și a căror analiză a fost publicată mai târziu, sub semnăturile lui Pavel Câmpeanu și Mihnea Berindei. Expresia cea mai sugestivă pentru funcția sa de catalizator rămîne, pînă la urmă, participarea Grupului la crearea Alianței Civice – act de finalizare a unei întregi concepții teoretice. Ar fi, pe de altă parte, o greșală să reduci „făcutul” numai la ceea ce lasă urme. Întîlnirile repetate, luni de luni și joi de joi, din prima perioadă a anului trecut, cu partidele de opoziție, cu oameni ai guvernului, cu liderii inițiativelor civice din provincie au permis o intensă comunicare (interacție) între forțe publice care, altfel, cu greu s-ar fi recunoscut sau regăsit; se va putea vedea, la o analiză, caracterul oarecum „compact” al vieții politice de la noi, în primul an de la Revoluție, cum nu ar fi fost posibil fără această „confirmare generală” a GDS și a funcției sale de mediere (pentru acea perioadă).

Chiar mai puțin bănuît ar fi fost, la început, gradul de implicare a GDS în problema minorităților. Ideea de a avea în revista 22 o pagină a minorităților rămîne esențială, dar insuficientă dacă nu ar fi devenit, aproape cu orgoliu, replica evoluțiilor joase sau dramatice de mai târziu. În martie 1990 a avut loc, la Budapesta, întîlnirea intelectualilor români și maghiari. Majoritatea (românilor) erau membri GDS. Tot atunci, Mihai Șora încerca, cu simțul conciliator pe care i-l cunoșteam, să găsească o soluție primei (și poate singurei) crize obiective dintre români și maghiari: separarea școlilor. Strategia naționalistă era totuși strategia principală pe care a mizat contrarevoluția. Furiei cu care s-a declanșat, prin violențe fizice (Tg. Mureș) sau prin presă (aparitia „celebrelor” săptămînale), nu i se putea opune o strategie intelectualistă. Totuși, în ciuda

mijloacelor abominabile utilizate pentru crearea de tensiuni, raporturile dintre români și maghiari nu au intrat într-un conflict ireversibil. Aceasta s-a datorat, cred, unor situații ori prezențe cu valoare și putere de simbol. Bănuiesc că revista 22 este una dintre ele. Sau Smaranda Enache. Militantismul ei perfect echilibrat a lăsat deschise, între cele două comunități, câteva porți. Faptul că Smaranda Enache a fost printre puținii invitați să devină membri ai Grupului pentru Dialog Social confirmă ceea ce s-a spus la început, că în viața GDS problema minorităților constituie o intuiție fundamentală. La Sf. Gheorghe, la mitingul de prietenie româno-maghiar din această toamnă - replica ședințelor de învrăjbire din Parlament -, Grupul a avut doi reprezentanți. I-a avut, de asemenea, la Colocviul de la Timișoara, din 13-15 decembrie, pe același subiect. Și să nu uităm că Tökés László este și el membru fondator al Grupului, chiar dacă, datorită distanței, solicitărilor, la ședințele GDS nu a ajuns să participe. Tökés László este un simbol care trebuie recuperat; numele lui ne amintește, mai bine decât oricare altul, că incitarea șovinismului dintre români și maghiari rămîne în fond, dacă nu în totalitate, fațeta contrarevoluției.

Dar să ne referim și la „eroarea monumentală” amintită la început. Numesc, prin asta, refuzul Grupului de a-și asuma o funcție direct politică. Dacă pe vremea cînd foștii nomenclaturiști se înghesuiau în jurul Doinei Cornea (să fie văzuți alături de ea, la televizor), rezistenții reuniți în GDS ar fi format nucleul unui partid politic, alta ar fi fost evoluția societății românești.

Grupul avea de la început doi miniștri, șapte membri în CFSN (apoi în CPUN), cel mai mare prestigiu în afara granițelor și unul cu greu comparabil, în acele prime săptămîni, în țară. Era mai capabil decât alții să ofere o prezență stenică și coerentă în interior.

Eroarea nu ține de faptul că membrii Grupului aveau chef sau nu să facă politică. (De fapt, politică s-a tot făcut, dar nu în maniera ei strategică, politică de partid.) Niçi nu

era nevoie de prestație de militant, așa cum în alte cazuri s-ar fi cerut. Punerea în valoare a capitalului politic, organizarea în jurul acestuia a unei structuri naționale, bine alese, fiabile, delegarea practicii politice cotidiene ar fi fost infinit mai simple și raționale decât drumul sinuos și oarecum limitat care a legat GDS de Alianța Civică. Dar au rost, acum, aceste raționamente ipotetice?

Avînd în vedere atmosfera și psihologia „combatanților”, punerea în mișcare, acum doi ani, a unui partid era (subiectiv) imposibilă. Cu modestia lor nefericită, de a refuza posturi de decizie (de putere!), cu orgoliul lor livresc, de a privi de sus problemele cotidianului, membrii GDS erau la antipodul voinței politice. „O instanță morală” s-a definit, mai întîi de toate, Grupul, în statutul căruia a fost trecută - culmea! - și condiția pusă membrilor, de a nu face parte din partide. „Vom face cultură, în sfîrșit”, se spunea cu entuziasm și cu bucuria secretă că alții se vor grăbi să intre în jocul pentru putere. Iar alții, într-adevăr, s-au grăbit.

Și totuși, era ațit de greu să înțelegi că în vidul de putere creat prin dispariția lui Ceaușescu mercenarii vechii administrații vor lupta pe viață și pe moarte pentru a ocupa locul abia părăsit? Și că, exceptînd conjunctura, tulburarea primelor momente, ei, cei mai interesați, erau și cei mai bine pregătiți? În loc să facă un apel către oamenii credibili, Gabriel Liiceanu scria, acum doi ani, un „Apel către lichele”. Efectele acestei „ratări de istorie” se văd de mult. Halul în care a ajuns țara nu este decît în mică măsură costul inerent al tranziției, dar, în mod esențial, este rezultatul strategiilor perverse de aservire politică.

Astăzi, cînd campionii represiunii sînt lăsați în libertate, deși au în spatele lor crime, în timp ce protestatarii sînt condamnați la ani de închisoare pentru vini închipuite sau pentru vini incomparabil mai mici; cînd Parlamentul violează în fața telespectatorilor mecanismele sale interne, iar celelalte instituții de putere violează principiile de vot, vestind căderea inerentă a tuturor

regulilor de joc; și cînd, pentru toate, populația plătește cu o imensă suferință, cei care ar fi putut să împingă lucrurile în altă parte, și nu au făcut-o, au motive să se simtă vinovați. Iar dacă sentimentul vinovăției nu ajută pe alții, el servește cel puțin conștiința de sine.

22, nr. 50, decembrie 1991

Procesul Comunismului, la zi

Despre un proces al comunismului s-a vorbit imediat după Revoluție. Atunci (sau chiar pînă atunci) mulți aveau în minte ceea ce se întîmplase la Nürnberg. Analogia cu procesul nazismului - care a asanat Europa, pentru zeci de ani, de una dintre cele mai grave maladii colective - era firească și putea fi dusă pînă la detaliu. Dar condițiile sînt cu totul altele. Simulacrul de proces al cuplului Ceaușescu a subminat răspunderea generală. Apoi, subiectul a luat altă înfățișare, odată cu primele succese ale restaurației.

Justiția postcomunistă a rămas deci la nivelul unei așteptări difuze, iar ca obiectiv concret - preocuparea cîtorva inițiative civice. Tema procesului comunismului a revenit oarecum neașteptat, anul trecut, în atenția instituțiilor statului, prin declarațiile ministrului Justiției. D-nul Victor Babiuc a susținut că procesul comunismului este o problemă a guvernului Roman. „Temă electorală“, s-a comentat, și, într-adevăr, nici un progres nu a fost înregistrat cît timp Victor Babiuc a condus acest minister. Dar la sfîrșitul lunii septembrie 1991, Asociația Foștilor Deținuți Politici a trimis Procuraturii Generale un denunț penal. S-a constituit o Comisie, din reprezentanți ai AFDPR, ai Asociației pentru Apărarea Drepturilor Omului - Comitetul Helsinki, ai Ligii Apărării Drepturilor Omului, care au purtat primele discuții cu procurorul Eugen Vasiliu, responsabil al Procuraturii Generale pentru acest delicat subiect. Dintr-un exces de înțelegere a dificultăților, a situației confuze în care își desfășoară activitatea instituțiile de stat, s-a hotărît reținerea, într-o primă etapă, a culpei marilor vinovați, a acestor adevărate simboluri ale atrocităților comuniste: Nicolșki și Alexandru Drăghici. S-a decis stabilirea unor legături ferme cu celelalte ministere ori departamente implicate și informațiile care urmau să fie solicitate de la fiecare. Dar iarăși, pînă în ianuarie, nu s-a

întîmplat nimic. Criza guvernamentală, schimbarea conducerii ministerelor a fost explicația pe care a rămas să o acceptăm. Vineri 10 ianuarie, la Ministerul Justiției (și la invitația domnului Quintus) s-au întîlnit reprezentanți ai Ministerului de Interne și ai SRI, ai Procuraturii Generale, ai Comisiei juridice a Parlamentului, iar comisiei „civice” amintite anterior i s-au adăugat membri ai Ligii Studenților, Asociației pentru cinstirea eroilor, Asociației „21 Decembrie”. Subiectul, cel puțin așa cum a fost el anunțat prin mass-media: care este sensul sintagmei **proces al comunismului?**

Faptul că procesul comunismului are în vedere un întreg sistem; că sintagma este o metaforă pentru incriminarea, demontarea mecanismelor politice, sociale, ideologico-culturale ale comunismului constituie, cred, locuri comune. Interesant însă că purtătorii de cuvînt ai SRI și ai Ministerului de Interne au insistat, la întîlnirea din 10 ianuarie, asupra acestei înțelegeri cuprinzătoare. S-a vorbit chiar de necesitatea unui institut pluridisciplinar pentru studiul regimului de dictatură. Din păcate, astfel de entuziasme cognitive (venite de unde vin) eludează una dintre responsabilitățile de fond ale instituțiilor statului: un proces juridic, care în temeiurile actualei legislații să facă justiție după cele întîmplate timp de 45 de ani. Spus direct: să pedepsească pe vinovați și să aducă reparații morale sau materiale victimelor. Procesul tortionarilor și al strategilor răului rămîne totuși cheia adevăratului proces al comunismului.

Însă un proces juridic este mai puțin simplu decît pare la prima vedere - și pentru cei care vor să-l înceapă, și pentru cei care doresc să-l saboteze. Ca să ne aflăm într-adevăr în fața procesului unui sistem trebuie găsită, în spatele infracțiunilor și infractorilor, o semnificație mai generală. Dar, conform unui principiu fundamental de drept, vinovăția este individuală, nu colectivă. Nu ai cum să aduci în sala de judecată sistemul și organizațiile. Totuși, aplicarea legii penale unor persoane implicate într-un

sistem și în organizații are rezonanță în raport cu sistemul și organizațiile în cauză, remarca, excelent, la înfîlnirea de la Ministerului Justiției, Lucian Mihai, conferențiar la Facultatea de Drept, membru al Comitetului Helsinki și al Asociației „21 Decembrie”. Dimensiunea socială a culpei depinde, în primul rînd, de caracterul acuzațiilor. Amploarea crimelor comuniste își găsește încadrarea în actualul cod penal. La infracțiunea de **genocid** sînt denumite, printre altele; (a) uciderea membrilor unei colectivități, (b) vătămarea gravă a integrității fizice sau mintale a membrilor colectivității, (c) supunerea colectivității la condiții de existență sau tratament de natură să ducă la distrugerea fizică. Distrugerea elitelor politice după război, regimul din lagăre și închisori au lăsat suficiente probe pentru incriminarea responsabililor genocidului comunist. Însă... infracțiunea de genocid apare în legislația românească după teroarea din anii '50. Ca urmare, nu poate fi folosită pentru procesul lui Drăghici sau al lui Nicolski. Nu este, atunci, de mirare tendința opusă, a unora dintre virtualii acuzatori, de a lăsa deoparte problema semnificației în favoarea unor articole de lege „meschine”, dar pentru care dovezile sînt ușor de descoperit. Aici însă ne găsim în fața altei limitări. Amnistia din ianuarie 1988 elimina din calcul toate infracțiunile pentru care pedeapsa maximă nu depășește 10 ani. Multe semnături abuzive, unele mărturii asupra regimului de epuizare ori tortură devin inoperante. Rămîn omorurile (omuciderea). S-a încercat contestarea și a acestor ultime cauze, luînd drept motiv prescripția. Dar cursul prescripției se suspendă dacă o împrejurare de neînlăturat împiedică punerea în mișcare a acțiunii penale (Art. 128; împrejurarea de neînlăturat fiind, evident, regimul comunist). Posibilitatea de a suspenda cursul prescripției este extrem de importantă pentru că permite valorificarea majorității articolelor actualului cod penal care prevăd pedepse mai mari de 10 ani și care aveau, în legislația anterioară, dispoziții mai severe. Astfel sînt **atentatul** **contra unei colec-**

tivități (Art. 161) ori **subminarea economiei naționale** (Art. 165). Interesant este articolul 248 din Codul penal care incriminează cu pedepse pînă la 15 ani **abuzurile în serviciu** avînd ca efect perturbări grave ale economiei naționale. Multe decizii aventuriste, și în primul rînd **colectivizarea**, își vor găsi, aici, o calificare juridică. Inculpații vor căuta, la rîndul lor, miiloacele de apărare. Dar asta nu înseamnă că procesul comunismului devine un pur exercițiu intelectual. Recunoaștem, mai întîi de toate, în mișcările celor implicați, o problemă de voință politică. .

22, nr. 2, ianuarie 1992

Și totuși, cîteva cuvinte despre socialism

Dacă temele obișnuite ori valorile consacrate sînt întîmpinate cu atîta vehemență, la ce te poți aștepta în cazul subiectelor delicate? Din această cauză, mulți publiciști consideră că nu a venit timpul unor dezbateri pe tema homosexualității (deși legea care pedepsește penal homosexualitatea pare stranie într-o Europă decomplexată), a autonomiei culturale (deși chestiunea a intrat în agenda curentă a reuniunilor internaționale) sau pe tema, serioasă, a raporturilor dintre religie și stat într-o societate postcomunistă. Un subiect, mai curînd disprețuit, este socialismul. După 45 de ani de utilizare abuzivă a acestui cuvînt, după ce alți 25 de ani a dat numele țării și regimului său paranoic, era de așteptat ca lumea să-l întîmpine cu suspiciune, să-l conteste sau să-l ocolească. Și, probabil așa și trebuie să se întîmple, ar fi fost mai bine ca revista 22 să facă școala conceptelor pînă nu de mult tabuizate: societate civilă, stat de drept, liberalism și neoliberalism etc., eludînd chestiunea socialismului, dacă aceasta nu ar fi devenit, în alt fel, un obiect al demagogiei; dacă politicienii noștri, mai de sus sau mai de jos (pentru că nu stînga-dreapta îi distinge), nu ar contribui, cu perpetua lor infatuare, la un gen de antieducație politică. În realitate, disprețul față de temele socialismului rezultă din incultură. Iar ei i se adaugă indiferența strigătoare la cer față de suferințele individuale și colective care au motivat, în istorie, concepția socialistă.

(In)cultura politică. Termenul **socialism**, aproape necunoscut pînă în 1830, își începe adevărata carieră conceptuală cu lucrarea lui Owen, **What is socialism?** (1841). Spre sfîrșitul secolului trecut, tradiția saint-simonistă, inițiativele sindicale de coloratură socialistă, marxismul (care revendica și el o parte din acest concept) formează o realitate neomogenă. Dar se impusese deja fronti-

era dintre corpul mișcărilor muncitorești și social-democrate și cel al partidelor burgheze ori așa-zis conservatoare. Această distincție a devenit baza schismelor ideologice din secolul XX. După revoluția bolșevică s-a operat o nouă desprindere - a mișcărilor leniniste și social-naționaliste de tradiția anterioară. La separarea celor două secole, mișcările travaiste și social-democrate au avut scopuri net democratice. Sub presiunea lor, organizarea noii economii, în epoca industrială, s-a făcut printr-o repartizare mai echitabilă și mai sigură a bogăției colective. Aproximarea uneori pînă la confuzie între politica partidelor (democratice) de stînga și politica partidelor (democratice) de dreapta, în societățile occidentale de astăzi, dovedește legătura internă dintre socialismul autentic și democrație. Acel „bine general” a cărui prioritate este postulată în doctrinele socialiste nu se poate realiza decît printr-o coordonare a intereselor individuale. Fiind o formă de agregare a opțiunilor individuale, socialismul presupune democrația, tot așa cum propunînd afirmarea voințelor persoanelor doctrinele liberale susțin o societate democratică. În conștiința alegătorului occidental, caracterul relativ și oricum benign al celor două tipuri de politici pare clarificat. Din păcate, timp de peste o jumătate de secol societățile bolșevice din Europa și de aiurea și-au asociat titulaturi socialiste, deși au fost exact contrariul socialismului. Ne mirăm altădată că această perversiune conceptuală a funcționat, în ciuda faptelor, în opinia publică mondială. Acum însă avem de descoperit, cu surprindere, că aservirea termenilor a avut impact, chiar mai mare, în societățile ce au suferit de pe urma ei. Demagogia de la noi susține astăzi această stare de confuzie, de incultură politică, iar pe de altă parte permite foștilor comuniști să revendice o etichetă politică cu care nu au nimic de-a face.

Intolerabila indiferență. Dar, în realitate, nu indisponibilitățile intelectuale explică superficialitatea cu care sînt tratate temele politice, în speță exigențele socialiste. Utilizarea frivolă de concepte provine mai ales

din înmărmuritoarea indiferență a activiștilor politici la ceea ce se întâmplă în societatea românească. „Eliberarea“ pe care a realizat-o Revoluția din Decembrie s-a concretizat nu atât prin potențarea ființei umane, pînă atunci sufocate, ci prin beția instinctelor; printr-o vînătoare nestăpînită a bunurilor comune, prin utilizarea abuzivă a pozițiilor sociale, prin subminarea, prin rețelele oculte de putere, a ființei colective. În spatele acestor sentințe generale stau, din păcate, evenimente concrete, fapte izbitoare. De doi ani de zile, strada este invadată de copii ai nimănui; handicapații sînt numărați cu sutele de mii, dar numai străinii dovedesc, pentru ei, caritate; vinovații, cel puțin indirect, de moartea a zeci de mii de oameni (prin frig, malnutriție, reducerea asistenței medicale, regimul sinistru al avorturilor clandestine etc.) sînt găzduiți la închisoare cu facilități speciale, apoi eliberați, în timp ce idealistii din Piața Universității ajung schilodiți în bătaie, încarcerați în condiții subumane; Nicolae Bugeanu este condamnat la 10 ani închisoare pentru că a făcut parte dintre recalcitranții din 13 iunie, iar asasinii Timișoarei primesc funcții de conducere; satrapi locali își terorizează concetățenii mai rău decît înainte; instituțiile sînt devalizate; nave sînt vîndute la un preț de nimic, iar pentru alte nave sînt comandate reparații la sume exorbitante; de-a lungul și de-a latul țării, țărani necăjiți sînt furați de activiștii recolectivizării agriculturii. Parlamentarii se ocupă de afaceri, președintele incită la violarea legilor, iar peste toate, instituțiile de represiune capătă noi drepturi, noi bunuri, în defavoarea culturii, protecției individuale, justiției. Ne îndreptăm spre modelele de neinvidiat ale Americii Latine. Lumea politică ar trebui să caute răspunsuri la ceea ce se întâmplă, la această evoluție la care nu ne-am așteptat, la această realitate neconvențională. Apelul la justiție, la interesele colective este indispensabil, iar el atinge, fie că vrem, fie că nu vrem, conceptualizări socialiste. Dar, evident, nu eticheta politică contează, dacă este mai

simplu putem să o și ocolim. Important rămîne ca oamenii implicați astăzi în politică să nu mai refuze - pierzîndu-se în tipologizări frivole - responsabilitatea de a urmări sensul fenomenelor din ce în ce mai grave care îi înconjoară.

22, nr. 3, ianuarie 1992

Prietenia și prietenii comunității evreiești

Sînt nevoit să transcriu ultimul pasaj din interviul pe care dl. Remus Andrei Ion l-a luat Eminentei Sale Rabinul-șef Moses Rosen și care a fost publicat în revista 22, nr. 5, 1992: „Consider ca o datorie plăcută să închei acest interviu citînd din mesajul ce l-am primit în zilele sărbătorii evreiești Hanuka, prăznuirea luminii, de la președintele României, dl. Ion Iliescu. Domnia sa, după ce ne felicită cu ocazia sărbătorii, se folosește de acest prilej pentru a ne asigura că va veghea la respectarea drepturilor cetățenești, a demnității și a securității acestei obști evreiești care s-a identificat cu poporul român în cei aproape șase sute de ani de conviețuire. Sîntem convinși că președintele României exprimă în acest angajament sentimentele și hotărîrea tuturor factorilor politici de răspundere din România, cele ale întregului popor român. Pentru aceasta îi sîntem adînc recunoscători“. Față de acest pasaj am de făcut cîteva comentarii.

Probabil mulți cunosc faptul că, începînd cu mijlocul anilor '70, conducerile instituțiilor au fost epurate, înlocuindu-se evreei cu români. Această operație a atins de asemenea institute de un interes științific „special“ - dar nu neapărat științifico-militar. Probleme au apărut, uneori, și în legătură cu înscrierea la doctorat etc. Totuși, în ciuda acestei discriminări, evreei puteau comunica mai ușor cu străinătatea și, în plus, aveau posibilitatea de a emigra. Astfel de drepturi firești - dar percepute de ceilalți drept privilegii - erau rezultatul eforturilor făcute de către reprezentanții comunității evreiești (în primul rînd, ale Eminentei Sale Rabinul-șef Moses Rosen), împreună cu cercuri de presiune internațională. În ciuda deteriorării continue a situației de aici, an de an, Statele Unite reînnoiau clauza națiunii celei mai favorizate acordate României. Și an de an evreei care doreau să plece în Israel

aveau posibilitatea să emigreze, la capătul a cîteva luni de alergături birocratice. Situația era paradoxală - ca să folosesc un cuvînt benign. Exilul și opozații din România cereau Statelor Unite să întrerupă clauza, datorită ororilor comise de către regimul Ceaușescu, iar reprezentanții comunității evreiești o solicitau, caucionînd astfel regimul. De fapt, grupul de evrei era un fel de ostatic, dar cu posibilitatea să spună Congresului american: nu țineți seama de situația în care se află populația românească, aveți în vedere numai măsura în care sînt satisfăcute cererile noastre. Era oare un comportament loial? Avînd în vedere condițiile, nu cred că politica contrară ar fi influențat prea mult opțiunile oligarhiei Ceaușescu. Era firesc ca reprezentanții comunității evreiești să aibă în vedere, în primul rînd, pe cei 18000 de evrei față de care erau datori. Schimbarea regimului comunist era o responsabilitate a tuturor și mi se pare exagerat să ceri unei minorități să renunțe la eventuale avantaje în numele unei viitoare, greu de sperat, „eliberări colective“.

După Decembrie '89, mulți dintre noi am aflat pentru prima dată de anvergura crimelor cărora le-au căzut victime evreii în Moldova și în Transnistria în special. Nu mai era vorba de actele unor grupuri de lunatici, ci de crime ale unor mase de oameni, comise pe teritoriul românesc, de către români. Cum era normal să se reacționeze? Penitența față de victime. O dezbatere publică asupra responsabilității colective. Dar în acești doi ani problemele trecutului au fost dominate de problemele prezentului. Cele două margini de timp nu erau însă independente. Prioritar a fost, spre exemplu, să se răspundă naționalismului șovin, căruia antisemitismul îi este o fațetă. Susținerea valorilor democrației și ale drepturilor omului a constituit mereu o formă de a sprijini statutul minorităților. Dar și invers! Prin militantismul ei pentru toleranță și respectul diversității, revista 22 a avut în vedere și comunitatea de evrei, chiar dacă nu s-a referit la asta întotdeauna explicit. De aceea am fost atît de

contrariat că într-un interviu în care se exprimă dezamăgirea față de tăcerea întregii opinii publice românești, a factorilor politici, Eminentă Sa Rabinul-șef Moses Rosen să găsească cuvinte elogioase tocmai pentru... dl. Ion Iliescu. Recunoaștem aici continuarea politicii (comentată anterior) de sub regimul Ceaușescu. Numai că, în condițiile de astăzi, semnificația unui astfel de comportament este cu totul alta. Acum nu mai este vorba despre o problemă de supraviețuire sub un regim atotbiruitor, ci de o participare la destinele comune. Nu mai este vorba despre compromisuri, ci despre alianții. Alianțele definesc raportul dintre interesele unei categorii și interesele colective. Care ar fi atunci diferența de poziție dintre Rabinul-șef Moses Rosen și Radu Ceonța? Radu Ceonța nu are și el de apărut interesele unui grup? Chiar dacă nu l-a avut în vedere, poziția Rabinului-șef constituie un sprijin direct dat lui Ion Iliescu. Cine este de fapt acest personaj rătăcit prin istorie? Las la o parte faptul că președintele României se îmbrățișează cu campionii zgomotului antisemit și că, deci, susținerea sa este contrară chiar intereselor comunității evreiești. Nu cunosc o definiție mai bună a lui Ion Iliescu decât aceea care l-a caracterizat definitiv, din **Raportul asupra evenimentelor din 13-15 iunie, 1990**, publicat de către Grupul pentru Dialog Social și APADOR-CH: „O răspundere covârșitoare pentru desfășurarea acțiunii teroriste din 14 și 15 iunie îi revine lui Ion Iliescu, care, chemînd minerii și mulțumindu-le, s-a autoeliminat moral, într-o manieră lamentabilă, de pe scena politică. Prezența unui asemenea personaj în fruntea țării este o ofensă adusă demnității poporului român“.

Dar prezența sa în fruntea țării este o ofensă adusă și comunității evreiești din România.

P.S. Este pentru prima dată cînd scriu despre „comunitatea evreiască“, „grupul de evrei“, ca și cum am face parte din două realități diferite. Sintagmele acestea au

pentru mine numai o dimensiune abstractă. Dar deloc abstract mi se pare pericolul ca grupuri etnice să se coalezeze cu tendințe condamnate de istorie. Ar fi fatal ca în istoria noastră evreei să apară drept participanți la eforturile de restaurare a structurilor de care tocmai scăpaserăm.

22, nr. 7, februarie 1992

Istorie, destine

În februarie, emisiunea SOTI ne-a oferit un interviu. În cadru, două rafturi pline cu cărți, un tablou mare (figura romantică a lui Mihai Eminescu), biroul de lucru, un steag românesc. Pe acest fundal regizat - se vedea - cu multă grijă, ne-a vorbit o mai veche cunoștință: **Marian Munteanu**. De astă dată în costum, tuns, cu o cravată a cărei lumină accentua și mai mult tonul întunecat al cămășii sale, incitînd la obscure amintiri. Efortul de simbolizare al imaginii dădea o măsură pentru natura disciplinată a intențiilor care se anunțau sigure de ele pe micul ecran. „Piața Universității” pălise în amintire, la orizont era acum „Mișcarea”. Despre „Mișcare”, unii dintre noi am aflat cîte ceva. Cei care lasă să crească, profitînd de umbră, astfel de energii dovedesc că istoria acestui secol, deși neiertătoare, nu i-a învățat nimic.

Pe Marian Munteanu l-am cunoscut imediat după Revoluție. Era perioada cînd tinerii reveniseră în stradă, protestînd față de păstrarea în funcții de conducere a unor vechi comuniști. Eu, proaspăt membru în Consiliul Frontului Salvării Naționale, nu mă dezmeticisem din euforia alungării lui Ceaușescu. Dar nu numai încrederea aceea naivă în victoria definitivă a bunului-simț mă făcea, în primele zile, răbdător față de evoluția evenimentelor. Asistam la avalanșa de urgențe, de situații nerezolvate, de cereri, de întîmplări pe care le avea de întîmpinat CFSN, pe un fond de oboseală, de haos și penurie de oameni. Era imposibil să le faci față! De aceea, acceptam pretextele „colegilor” din biroul executiv, adevărații lideri: așteptați, nu fiți suspicioși, nu se poate acum, dar se va rezolva.

Tinerii nu aveau timp să aștepte. Ceaușescu fusese alungat și ei înghețau în continuare în stradă. M-am dus la Facultatea de Drept, unde își avea sediul Liga studenților. Poate o discuție, explicațiile mele ajutau la ceva. La Ligă atmosfera de peste tot: o mulțime de persoane care

veneau, ieșeau, de-ai locului sau de aiurea, gălăgie, planuri, șuete - Revoluția romantică. Am invitat la mine, pentru seară, pe câțiva dintre ei. Au venit. Dintre cei patru, Marian Munteanu a reușit, și atunci, să iasă în evidență. Virulent, imun la funcții sau mitologii (altele decît ale lui!), mefient și grăbit, M.M. nu venise decît pentru sentințele sale. Studenții aveau, poate, o mai bună intuiție. Nu eram eu în măsură să le dau explicații. Incapacitatea lui Marian Munteanu de a oferi atenție la altceva decît propriului său monolog era o problemă a lor.

Dar indisponibilitatea pentru dialog a devenit un impediment grav, depășind responsabilitățile personale sau de mic grup, pe timpul Pieței Universității. Piața Universității este fenomenul care l-a lansat pe Marian Munteanu în viața publică. Spun **fenomenul** pentru că această retortă uriașă de oameni, motivații, evenimente, mass-media, interacții, fapte și mitologii nu poate fi acoperită cu o noțiune mai precisă. Din ce s-a ridicat excepționala formă de protest colectiv, anunțată de toate agențiile de presă importante de pe Mapamond? Sînt de numit, pe de o parte, inițiatorii, oamenii care au ocupat Piața în ziua de 22 aprilie 1990 și grupurile care au adus pancarte, definitivînd mișcarea spontană în ziua de 24: **Alianța Poporului, Asociația „16-21 Decembrie“** (formate din participanți activi la evenimentele din 21-22-23... Decembrie, curajoși dar cu manifestări uneori precare, cum erau Dumitru Dincă sau Teodor Mărieș), **Grupul Independent pentru Democrație și Asociația „21 Decembrie“**, cu un rol important în impunerea caracterului nonviolent, specific demonstrațiilor de după Marea Revoltă. Liga studenților a coborît în Piață trei zile mai tîrziu, o mîină de studenți strînși în jurul lui Marian Munteanu. Însă participarea studenților a dat o altă valoare simbolică fenomenului, a pregătit evenimente care fără asta nu ar fi putut avea loc. Ei au ocupat balconul Facultății de Geologie, asigurînd un reper, o tribună permanentă de idei, sunet și culoare aceluia haos contestatar.

Dar să ne amintim și de ceilalți. Piața Universității a căpătat trup din zecile de mii de bucureșteni anonimi, din sutele de solidari din provincie. Apariția personalităților culturale la balconul Facultății de Geologie a schimbat natura fenomenului, transformându-l cu timpul într-o referință națională. Piața Universității nu avea să devină evenimentul cel mai pregnant al perioadei de după Decembrie '89 pentru că Dumitru Dincă sau Teodor Mărieș strigau: „Jos comunismul!”. Astfel de procese nu se petrec oricum, ci numai în virtutea unui amestec subtil (poate ingrat) de simboluri și fapte concrete. Și câte s-ar putea povesti despre mulțimea de detalii care au dat aura aceluia „prim spațiu eliberat de neocomunism”, din centrul Bucureștiului! Despre Emil Constantinescu, prorectorul Universității, aranjînd cu studenții „statutul” vestitului balcon de la Facultatea de Geologie, de unde se vorbea (se cînta, se recita...) mulțimii adunată în Piață. Despre scriitorii, actorii, alte persoane publice, veniți spontan să țină discursuri: Sorin Dumitrescu, Florin Iaru și Stelian Tănase, Victor Rebengiuc sau Mircea Diăconu. Despre listele de invitați, pregătite mai tîrziu pentru a păstra (uncori, a salva) calitatea balconului: Ana Blandiana, părintele Galeriu, Vasile Popovici și Doina Cornea. Sau țesătura de minuscule colaborări care precedau și se revărsau, apoi, într-o acțiune de prestigiu: cîte un apel, făcut seara lîngă zidul Universității, un text scris de pe o zi pe alta, citit la telefon, amendat cu cîte o frază, lansat în final, cu emoție, miilor de bucureșteni. Așa s-a întîmplat cu declarația de solidaritate a intelectualilor români, recitată două zile la rînd de Victor Rebengiuc din balconul Universității. Sute de intelectuali au venit la sediul Grupului pentru Dialog Social să îl semneze, textul a fost transmis la Timișoara, la Iași, Constanța, Brașov... A revenit semnat de personalități. De altfel, sediul GDS a jucat rolul de dispecerat pentru principalele legături cu țara, și mai ales cu lumea internațională. Aici a venit prima dată telegrama lui Eugen Ionescu, prin care acesta se

declara „golan“, de aici au plecat mesaje spre instituții din străinătate ce și-au anunțat apoi solidaritatea cu protestatarii din București sau (deja) cu cei ce repetau această formă de manifestare în alte orașe (Timișoara, Constanța). Am insistat puțin pe formele de solidarizare a unor categorii sociale, pe asigurarea celebrității Pieței Universității, întrucât fără ele Piața ar fi fost mult mai repede reprimată.

Ioan Iliescu a încercat de altminteri să obțină o condamnare în CPUN; de mai multe ori. Piața trebuia „măturată“ - cum spunea acest gafeur - imediat ce Consiliul provizoriu lua o hotărâre cu privire la ilegalitatea demonstrației. În adunarea fesenizată pe care o știm, lucrul părea destul de ușor. Și dacă nu s-a produs, meritul le revine într-o bună măsură lui Ticu Dumitrescu și lui Nicola Leon, a căror sistematică punere sub acuzare a Biroului executiv - condamnat și pentru refuzul de a dialoga cu manifestații - a blocat inițiativele represive ale acestuia.

Dar lumea nu își poate realiza nevoia de identificare urmărind rețeaua complicată de cauze și de efecte. Ea are nevoie de o prezență simplă, pe care să o poată încărca de simbol. Iar Marian Munteanu a dovedit o astfel de înzestrare. Însușirea unui discurs al nonviolentei, capacitatea sa de a lansa lozinci, indiscutabilul simț al mulțimii, în sfârșit, figura lui cristică au răspuns unei așteptări (sensibilități) a mulțimii. Orele - nenumărate, obositoare - de la balcon au fost realizarea lui și nu organizarea Pieței Universității, de care era oricum incapabil. Piața a fost rezultatul unor acumulări aleatorii, nu al unei premeditări. Dar de această organizare ar fi fost nevoie. Nu vorbesc despre efortul acela de „administrare a spațiului“ - curățenia, pregătirea de lozinci, de stații, de microfoane, tribunele de lemn și corturile, ceaiul pentru înfrigați sau foliile de plastic, când ploua - făcut de oameni despre care s-a vorbit întotdeauna prea puțin: Iulian Cornățeanu, Coriolan Șipoș, Gheorghe Gavrilescu, Alexandru Crăciun, Andrei Apostol și alții pe care nu măi

ajung să-i numesc. Organizarea Pieței Universității însemna transformarea acțiunilor efemere de protest într-o structură de opoziție stabilă: asigurarea unor strategii de perspectivă și retragerea generală pe 18 mai. Toate au depins de liderii celor cinci formațiuni aflate, cu pancarte, în Piață. Discuții (ori mai curînd certuri) pentru punerea la punct a vreunui proiect aveau loc aproape zilnic - idei și apeluri veneau permanent din afară. Între amploarea (natura, semnificația) fenomenului Piața Universității și micul grup decizional - unde Marian Munteanu avea o poziție privilegiată - a existat un hiatus.

Au izbucnit violențele de la mijlocul lui iunie, greșeala fatală de a rămîne în Piață revenindu-le celor de la „Alianța Poporului” și Asociația „16-21 Decembrie” - unii pentru că nu se gîndeau la nimic, alții pentru că făceau un joc dublu, sau mai curînd erau manipulați, ca în cazul lui Teodor Mărieș, excitat, în ultimele săptămîni, de „relațiile sale oculte”. Cel puțin șase oameni au murit atunci - alții mai tîrziu, dar victime ale aceleiași represiuni, cum a fost elevul de 16 ani, Rob Andrei -, peste o mie de persoane au fost reținute, cîteva sute au rămas mai mult timp în detenție, dintre aceștia - 34 copii.

A urmat lupta pentru eliberarea celor aflați în închisoare. Și pe primul loc, lupta pentru eliberarea lui Marian Munteanu. De la GDS s-a luat legătura cu nenumărate organizații internaționale care puteau să intervină pentru cei agresați. S-au transmis casete filmate cu imagini din Piața Universității, fotografii, apeluri, proteste, analize de cazuri. Au fost chemați în România oameni de la Federația Internațională Helsinki, de la Amnesty International sau Federația Internațională a Drepturilor Omului. Am luat legătura cu mama și cu soția lui Marian Munteanu. Din Franța a venit un avocat influent, legat de Partidul Republican - la care s-a făcut apel prin Mihnea Berindei - pentru a oferi asistența juridică. Și, alături de sprijinul din umbră, marea demonstrație din 13 iulie 1990, a cărei organizare este datorată în primul rînd

GID-ului: cămăși albe, flori, portrete ale lui Marian¹). Așa „se face“ o personalitate publică: din mai realele sau mai modestele sale realizări și dintr-o adecvată sau exagerată participare a colectivității (spun asta și cu gîndul la atîția oameni pe care i-am cunoscut după Revoluție și care n-au ajuns să primească recunoașterea meritată a grupului lor – în ultimă instanță, spre beneficiul acestui grup). Proportia intervențiilor, din țară sau din străinătate, în favoarea liderului studenților a obligat autoritățile să-l elibereze. Îmi amintesc senzația de atunci, cînd M.M. a trecut pe la sediul din Calea Victoriei 120: lumina se primenise, din nou, a victorie.

L-am întîlnit, după aceea, pe Marian Munteanu, cu varii ocazii. Îl găseam la întîlniri, la simpozioane, unde i se oferea un maximum de considerație – spre exemplu, să facă parte din conducerea Solidarității Universitare. I-am intersectat însă și urma: din ce în ce mai des, acuzațiile sale la adresa Grupului pentru Dialog Social. Nu ar fi fost pentru prima dată. Îmi erau cunoscute comentariile lui critice sau ironice, ori furia, cînd sub balconul GDS unde se lansau imprimare cu acel cunoscut „Apel către lichele“ al lui Gabriel Liiceanu, studenții au scandat, mărșăluind, numele unor membri din Grup. Mi s-a părut însă firesc ca dovezile de solidaritate din timpul detenției să fi stins animozitatea, care nu putea avea altă explicație decît orgoliul. În fine! Opiniilor sale nu ar fi trebuit să li se dea prea multă importanță dacă ele nu ar fi început să afecteze însăși constituirea Alianței Civice. Într-o seară – într-una din lungile seri pe care le petreceam într-o cămăruță din sediul de pe Calea Victoriei nr.120 pentru organizarea Alianței –, Iulian Cornățeanu m-a oprit sub stejarul din curte, așa cum nu-l mai văzusem făcînd, și, luîndu-mă de piept, mi-a spus: „Știi cît de calm sînt. Dar de data asta i-am spus lui Marian: dacă te legi de Alianță, vei avea de-a face cu mine!“.

Prietenul meu suportase cu greu ciudata opoziție a liderului studenților. Însă și pe alți oameni de bun-simț comportamentul acestuia începuse să-i contrarieze: ținuta

sa ostentativă, impardonabila îmbrățișare cu Miron Cosma la întâlnirea Rezistenței de la Brașov (îmbrățișarea unuia dintre principalii responsabili ai atrocităților din zilele de 14 și 15 iunie!), capriciile sale care căpătau deseori forme violente (cum ar fi încercarea de a-l opri pe Ion Caramitru să vorbească la mitingul AC din 15 noiembrie) nu aveau nimic comun cu idealismul Pieței Universității. La o întâlnire din toamna lui 1990 cu Radu Câmpeanu și Sorin Botez (mai participau Petre Mihai Băcanu, Ticu Dumitrescu, Iulian Cornățeanu), Marian Munteanu confirma cu propriu-i glas un lucru devenit, de cîtva timp, subiect de zvonuri: liderul studenților le cerea colegilor săi de la Ligă să nu intre în Alianță, ci să se îndrepte, eventual, spre partidele istorice. Un fel de sabotaj? Totuși M.M. acceptase să semneze alături de fondatorii Alianței Civice și, oricum, cele amintite par a fi amănunte, opțiuni și detalii personale, în afara discuției publice. Și așa ar fi dacă amănuntele în cauză nu ar căpăta o dimensiune politică. Gravitatea instinctelor care determină acest personaj mi-a devenit clară la întâlnirea Alianței dedicată Zilei Naționale. Întrunirea a avut loc la Ateneu pe 1 decembrie 1990.

În partea centrală, „de onoare“, a sălii, plină la refuz, luase loc și Marian Munteanu; pe stînga mea, puțin în față, picîndu-mi, fără voie, sub privire. La tribună, intervenții a căror eleganță și simplitate aveau să intre în contrast cu spectacolul produs, în același timp, de conducerea Frontului Salvării Naționale la Alba Iulia. La un moment dat, întrerupînd curgerea calmă a discursurilor, Petre Băcanu aminteste de prezența în sală a unui reprezentant al Timișoarei, însuși autorul Proclamației, invitîndu-l la tribună. Surprins, nesigur, George Șerban s-a ridicat sub o furtună de aplauze. Și în acel moment l-am văzut pe Marian Munteanu pâlind, sărind de pe scaun sub un impuls exploziv. S-a retras lîngă intrarea principală, privind hipnotic spre tribună. O dată a mai pălit M.M., cînd un alt ropot de aplauze a întîmpinat-o pe Ana Blandiana.

Nimic nu mai putea să înșele: **vorbitorul de la balconul Universității era copleșit de o vanitate patologică.** Din păcate, semnificația comportamentului acestui „star“ al Pieței, așa cum apărea atunci, în sala Ateneului, nu putea fi expresia unei lecturi subiective. Izbucnirea lui completa o serie întreagă de manifestări anterioare la care asistasem, de la accese de isterie pînă la o fățarnicie tulburătoare, definind o tipologie realmente periculoasă pentru viața politică. Timpul nu a făcut decît să verifice concluziile de atunci.

La mijlocul lunii decembrie fusese anunțată prima Convenție a Alianței. Nu puteam să particip, datorită altor obligații. Dar ca membru al Comitetului de coordonare al Alianței Civice am lăsat, la plecare, lui Iulian Cornățeanu un plic cu propuneri. În el notasem și părerea mea: nu ar fi fost de dorit ca Marian Munteanu – îl știam totuși mai bine decît toți ceilalți – să apară în conducerea Alianței.

Cînd m-am întors, lucrurile arătau mult mai absurd decît se putea imagina. La Convenție, participanții din sală îl aleseseră pe M.M. în Consiliul Director al Alianței Civice, iar la prima întrînire a membrilor Consiliului, în urma unui vot arbitrar, decis „în viteză“, cel care se opusese constant ideii Alianței devenea președintele ei. Realizînd gafa, cîtiva dintre fondatorii AC i-au cerut lui M.M. să renunțe. La cîteva minute, în timpul conferinței de presă care încheia cele trei zile de lucrări, Marian a explicat de ce, datorită responsabilităților ce-i revin ca lider al Ligii studenților, nu poate să îndeplinească și funcția de președinte al AC: Dar Marian Munteanu a rămas, pentru mult timp, în conștiința opiniei publice drept liderul acestei organizații, el însuși invocînd mai tîrziu, cu adresă precisă, „vremea cînd îi era președinte“. Și întrucît confuzia de oameni și valori creată de alegerile Convenției nu era suficientă, în aceeași perioadă o întreagă națiune îl vede pe M.M. la Televiziune dînd mîna cu Ion Iliescu și declarînd că este fericit să-l întrînească. **În timp ce colegii săi studenți făceau greva foamei, împotriva aceluiași Ion Iliescu!**

La ședințele Comitetului de Coordonare, M.M. a mai venit de trei-patru ori. Revendicativ sau indiferent. Apoi a dispărut din viața mișcării civice pe care o întâmpinase cu ostilitate. Așa a dispărut, pentru o perioadă, și din atenția mass-mediei. Dar nu s-a retras în singurătate, ci în umbră. Un timp.

Eficace? Circulau o mulțime de zvonuri despre intenția lui de a constitui o mișcare, mai târziu despre constituirea ei, despre manifestări neortodoxe. Au apărut și primele informații sigure, dovezi: rugăciunile (în ședințele de sindicat?!), cîntecele de sorginte legionară, afișele, cu portretul lui Zelea Codreanu, „cărțile” Căpitanului. Nu mai puțin semnificative, legătura cu Ion Coja - deci filiera Iosif Constantin Drăgan - și chiar discreția revistelor securiste. Înzestrate cu un dezvoltat simț al autenticității opoziției, acestea au fost gata să folosească anatema legionarismului pentru oameni de distincția Anei Blandiana, dar nimic, iată, despre întîlnirile oculte ale „Mișcării pentru România”.

Și dintr-o dată - publicitatea. De la SOTI pînă la revista As. În această lume întoarsă pe dos, **Cotidianul** (care-mi refuzase un articol datorită a trei rînduri pozitive pe adresa unuia dintre cei mai eficienți opozanți ai regimului Ceaușescu și un intelectual remarcabil - vorbesc de Mihnea Berindei) oferă generos paginile pseudoteoriilor unui semidoct. Și tot aici, Sorin Dumitrescu îi dăruiește cîteva rînduri ditirambice. Sorin Dumitrescu, la intervențiile căruia acum doi ani de zile Marian Munteanu se întorcea zeflemitor, către amicul său George Roncea, zîmbindu-i cu subînțeles! Dar încă de la interviul SOTI (cel care m-a convins că trebuie să scriu) totul devenise transparent: **demagogia** („... unii indivizi nemulțumiți de faptul că se mai vorbește bine și de români”); **eclectismul școlăresc** („Naționalismul Mișcării pentru România are asemănări cu naționalismul lui Mihai Eminescu, Avram Iancu, Octavian Goga, Petre Țuțea, Mircea Eliade ...”); **emfaza** („... doctrina național-democrației pe care am

pus-o la dispoziția unei tinere generații ... doctrină bine stabilită, care nu a fost găsită de celelalte mișcări). Mai expresiv decît orice era însă **înțelegătoarea întîmpinare** a partidelor securisto-extremiste - „**România Mare** practică un oarecare sentiment, de un anumit tip“; „**PUNR** prezintă anumite tendințe, legate mai ales de situația românilor din Transilvania“ - și, în contrapunct, agresivitatea la adresa unor încă nemulțumiți (dar bănuți!). **Frustrare** („... unii care-și aduc aminte că au trecut prin Piața Universității și fac mare caz de asta“; „Au fost grupuri și oameni care au vrut să ne utilizeze pe noi și ce se întîmpla acolo“) și **suficiență** („Pe noi nu ne interesează oarecarele lăăituri metafizice“).

Din păcate, sînt încă oameni care nu au aflat ce înseamnă o doctrină avînd drept bază statul întemeiat pe Biserică și Armată. Și mai puțini par a fi aceia pregătiți să pătrundă dincolo de excepționala prezență (recunosc și o repet) pe care a avut-o Marian Munteanu la balconul Universității. Ce se află în spatele ei? Religiozitatea lui M.M.? Este oare fără semnificație faptul că fostul membru PCR urca în ierarhia Asociației studenților comuniști pe vremea cînd partidul său ateu demola biserici? A „ierta“ în public autori de barbarii - i-am amintit deja pe Miron Cosma și Ion Iliescu - în timp ce păstrezi aprige resentimente unor personalități de ținuta lui Gabriel Liiceanu este un sentiment creștin? Sau opoziția dintre apelurile la toleranță, expresive și convingătoare, făcute în fața zecilor de mii de manifestanți (fără îndoială, transformarea lui M.M. în fața unei mulțimi se arată a fi una dintre datele sale cele mai frapante) și agresivitatea în condiții de viață obișnuite, intoleranța, capriciul blocînd orice dialog - pînă la amenințarea telefonică a scepticilor.

Poziția sa față de viața politică? Peste un an și jumătate a argumentat Marian Munteanu împotriva diferitelor inițiative politice - altele decît ale lui - repetînd teza că formațiunile actuale sînt suficiente și că nu ar trebui făcut altceva decît să se întărească partidele

tradiționale (motiv pentru care și-a dat demisia, spunea el, din Alianță, la formarea PAC). De ce a insistat M.M. pentru înființarea a încă unui partid căruia să-i fie șef? Pe o penibilă casetă video (penibilă, pentru că a fost filmată în timpul Pieței Universității de Marian Munteanu și Mihai Gheorghiu, vicepreședintele de atunci al Ligii studenților, împotriva voinței intervievatului și pentru că acesta ar fi trebuit protejat), M.M. întreba bășcălios: dar ce vor ele, aceste partide? Și ce au făcut ele, de când au apărut, domnule profesor?

S-ar putea glosa pe marginea pretențiilor doctrinale: **național-democrația** (sintagma, nici măcar originală, nu a avut niciodată în vedere democrația, ci mai curînd demagogia național-socialismului sau, în ultimele decenii, a național-comunismului); **fundamentalismul religios**, nu numai contrar spiritului lumii civilizate, dar contrar și spiritului creștin; **entuziasmul incult** pentru tezele (și echipa) protocroniste, forma cea mai agresivă de anticultură pe care ne-au servit-o titrații ceaușismului - de către tinerii săi emuli, Petre Țuțea, brilliantă excepție; nu este înțeles decît *ad litteram*.

Dar pericolul nu vine, cred, numai din confuzia de doctrină, ci și, sau mai ales, din confuzia personajului. Marian Munteanu este expresia unui orgoliu patologic: a unei frustrări viscerale care l-a împins împotriva personalităților democratice, aceleași care susțin, în lumea modernă, valorile intelectuale. Istoria a mai cunoscut cazuri de semidocti capabili să se transforme în fața mulțimilor și să le tulbure. Dar o astfel de istorie nu au de ce să o repete nici sinucigașii. Există forme mai demne de a te sinucide.

¹⁾Asociația căreia i se datorează în primul rînd organizarea mării demonstrații de la 13 iulie 1990 este GID (Grupul Independent pentru Democrație). Într-adevăr, oamenii GID-ului au convins Liga studenților să nu renunțe la manifestația anunțată, ei și-au luat răspunderea

la Poliție (mai precis, Iulian Cornățeanu), au asigurat ordinea, eliminarea provocatorilor, atât de necesare. Profit însă de notă ca să mă refer la alt aspect, pe care sigur îl vor avea în vedere unii dintre cititori. Presa noastră ne-a obișnuit cu acuzațiile publice, cu atacurile la persoană, cu exhibarea intimităților și a amănuntelor delicate, ca să nu amintesc de delictele de presă propriu-zise (calomnii, injurii etc.). S-au deplîns, cu diferite ocazii, astfel de manifestări. (Uneori revistele pe care le apostrofează amintesc „incidentele“ cu o secretă satisfacție - vezi comentariul revistei **Cuvîntul** tot la o notă din 22). Într-adevăr, transformarea publicațiilor în spațiu de scandal, „darea în stambă“, nu este nici elegantă și nici nu contribuie la ameliorarea vieții publice. Resorturile intime care împing autorii spre confruntare sînt, de altfel, ușor de perceput după o lectură atentă a textului. Dar nu orice referire critică la persoane este gratuită. Sau subiectivă. Mai ales în epocile tulburi, instabile, natura persoanelor care ajung repere colective, deținătoarele puterii de decizie, are o importanță covârșitoare. Rareori trecerea lor prin evenimente lasă istoria indiferentă. Ele sînt pozitive și uneori excepționale. Sau sînt negative, ori chiar periculoase. Însă nici binele, nici răul nu le aparține în întregime. De ultimul mai ales sînt responsabili și cei ce știu, și tac și cei ce nu știu, dar aplaudă.

22, nr. 10 și 11, martie 1992

Între politică și puritate

Mă folosesc de replica Ilenei Mălăncioiu (22, nr. 13) la un interviu al Gretei Tartler nu din dorința de a pune la punct o chestiune - prea marginală pentru a fi disecată -, ci ca simplu pretext. În interviul pe care îl dă lui Dan C. Mihăilescu, Grete Tartler vorbește despre un drum la Ministerul de Externe, al câtorva scriitori participanți, cu puțin timp înainte, la simpozionul (de succes) de la Roma („Intellectualul și Revoluția“, iunie 1991), întrerupt pe parcurs de barba lui Laurențiu Ulici (absentă de pe buletin); apoi de vizita ministrului de externe, Adrian Năstase, la Uniunea Scriitorilor, prilej cu care s-a vorbit despre o eventuală preluare de către scriitori a unor funcții de atașați culturali. Ileana Mălăncioiu este sceptică și în general reticentă față de astfel de istorii. „Numai că Grete Tartler, știind la fel de bine că noi toți că nu te ia nimeni chiar de pe stradă sau de la masa de scris ca să te facă diplomat, simte nevoia să motiveze ajungerea sa în schema Ambasadei Române din Viena, recurgînd la o legendă în care este implicat, între altele, și numele meu.“ „Legenda expusă mai sus (...) nu ar sta însă în picioare nici dacă tot ce se spune în ea ar fi purul adevăr.“

Și primul drum, accidentat (Uniunea Scriitorilor-Ministerul de Externe), și cel în replică, manierat (Ministerul de Externe-Uniunea Scriitorilor), s-au derulat aievea. Dacă la Uniunea Scriitorilor discuția a evoluat la nivel de principii, se pare că, avînd în vedere ultimele numiri de atașați culturali, întîlnirea de atunci a fost urmată de contacte personale, discuții și aranjamente concrete. „N-am umblat niciodată pe la stăpînire și nădăjduiesc să mă ajute bunul Dumnezeu să nu-mi pierd judecata și să fac la bătrînețe ceea ce n-am făcut la tinerețe“, spune Ileana Mălăncioiu, în final. I.M. atacă astfel o chestiune mai generală: este onest să împarți funcții publice cu persoane, și cu instituții, cu care nu ai nimic

comun sau cu care, eventual, ești în dezacord? Și își reafirmă opțiunea: nu este onest.

După cum știm, chestiunea s-a mai pus. La ea s-a revenit în noi condiții, după Revoluție. Iar răspunsurile au variat și evoluat. Un **nu** limpede, când apele s-au odihnit puțin și a început să se vadă ceea ce se afla mai în adâncime, odată cu demisia Doinei Cornea din CFSN, continuată cu alte câteva; un **da** pe jumătate, al celor care, prinși pe funcții, și le-au menținut o perioadă, deși nu mai era loc de nici o iluzie: Mihai Șora, Andrei Pleșu, Dan Petrescu, Sorin Antohi etc.; un **da** care nu a mai avut poate aceleași rezonanțe publice (în această categorie aș implica pe Daniel Dăianu, spre exemplu, sau pe Andor Horváth, Angheluță Vădineanu), pentru că a implicat persoane cunoscute de un cerc mai restrâns, dar a căror acceptare a unor funcții de decizie este foarte semnificativă (și semnificația începe cu faptul că prezența lor este importantă). După cum se vede, mă refer la cazurile autentice și nu la personalitățile colaborationiste de ultimă oră (dar probabil cu antecedente în rețeaua mascată a tovarășilor de drum: Romulus Vulpescu, Eugen Simion ș.a.). Dar dincolo de excepții, ca un fapt general, în ultimii doi ani s-a produs o rarefiere, pînă la dispariție, a oamenilor credibili care au fost implicați - sau li s-a cerut să se implice - în primele momente după Revoluție în structuri de decizie. Mă refer nu atît la procesul premeditat de eliminare a acestor personalități, de către cei uniți mai tîrziu sub stindardul FSN (apoi alte steaguri), ci la renunțarea lor, uneori ideologizată, sub formule de genul „noi nu vrem puterea“, de a continua (intra în) competiția decizională.

Refuzul puterii - impure! - poate seduce. Are noblețe și, în multe cazuri, este rațional. Din păcate, și cele mai rafinate comportamente pot fi depășite de context. Gestul elegant de a ridica pistolul căzut jos, din mîna adversarului, și a i-l oferi, pentru următoarea confruntare, nu are nici un sens în războiul modern. Noi nu ne aflăm în

război, dar ne aflăm, cine mai poate nega?, într-o confruntare de o brutalitate fără limite¹). Dacă o perioadă motivații esoterice au avut o pondere normală în opțiunile personale, de la un moment dat gravitatea jocului ar fi obligat la o schimbare de standarde. Orice poziție de putere ocupată de indivizi interesați în blocarea evoluției spre democrație a fost utilizată fără scrupule. Mai este nevoie de repetat exemplele²)? Din fericire, lucrurile implică, astăzi, mult prea mulți termeni pentru ca ele să evolueze după planurile iresponsabile ale unora. Este depășită vremea cînd un prim-secretar de partid schimba destinele culturii, sau educației, sau vieții academice române după impresiile pe care i le lăsa o călătorie în China. Diferitele poziții de decizie au astăzi o pondere reală asupra fenomenelor. Un director de teatru bun - avem cîteva cazuri - va transforma viața trupei de actori, tot așa cum un director de port ticălos va fi în stare să ducă portul la dezastru. Rar se poate stabili o legătură atît de puternică între evoluția instituțiilor și persoanele care decid pentru acestea, ca într-o perioadă de tranziție. Din această cauză, orice loc de răspundere cîștigat astăzi de oameni competenți și responsabili trebuie bifat ca un succes. Iar orice persoană care se simte capabilă să răspundă ofertelor are datoria să o și facă. A fost o vreme în istoria noastră cînd s-a spus: scrieți cît mai mult! (Și s-a scris, cu rost.) Și altă dată cînd s-a cerut: îmbogățiți-vă! (Au fost primele zile ale României moderne.) Ar fi exagerat să cred că astăzi a sosit vremea să se solicite tuturor oamenilor de calitate: asumați-vă răspunderi!

Nu vreau să simplific complexitatea situațiilor. Infinitele nuanțe care disting un caz de altul. Uneori nu doar cooperarea, ci doar dialogul este o gafă. Așa s-a întîmplat după luna iunie 1990. Era prima dată cînd Ion Iliescu putea fi scos de pe scena politică a țării refuzîndu-i-se demnitățile de a mai exista ca partener³). Dar se pot judeca alte situații în același mod cu aceasta, cu totul excepțională? La simpozionul de la Roma de care s-a

amintit la început, Paul Goma a judecat foarte aspru Grupul pentru Dialog Social pentru că acceptase să se întâlnească cu Virgil Măgureanu. Deoarece i-ar fi dat astfel „legitimitate“. Legitimitatea sau nelegitimitatea lui Virgil Măgureanu depinde, în primul rînd, de propriile comportamente. Se ştia pe atunci că el va conduce ostilităţile din Piaţa Universităţii dintr-un bloc nu foarte departe de zonă?

Întîlnirile dintre grupuri, reprezentanţi ai unor instituţii sociale, adversari politici nivelează asperităţile. Permit schimbări care sînt şi altceva decît trecerea din conflict în conflict. Şi, mai ales, permit evoluţia spre comportamente fireşti. Din motive de puritate, Paul Goma nu s-a dus niciodată la Ambasada română din Paris. El şi alţii. Este rău că Ioana Ieronim şi Eugen Uricaru au devenit ataşaţi culturali (unul la Washington, celălalt la Atena; exemplele nu sînt oarceare, mă refer la oameni a căror evoluţie merită urmărită cu interes)⁴⁾? Dar ambasadele române nu sînt aziluri pentru protejaţii Ministerului de Externe. Ele au şi datoria să servească pe solicitanţii români. Pentru aceasta contribuabilul din ţară plăteşte bani. De ce să perpetuăm raporturile anterioare, cele deformatе? Nu sînt diplomaţii noştri credibili? Pasul minim este să li se ceară să se comporte ca diplomaţi credibili. Vor fi obligaţi Ioana Ieronim şi Eugen Uricaru să facă propagandă României Mari şi antipropagandă revistei *Contrapunct*? Nu sînt slujbaşii personali ai cuiva, ei sînt acolo slujbaşii culturii române, pe care trebuie să o reprezinte. Dacă au dificultăţi în a-şi respecta munca, există întotdeauna posibilitatea - şi datoria - demisicii, cu toate valorile simbolice ale unor astfel de acţiuni. Există presiuni asupra înalţilor funcţionari publici să accepte practici compromiţătoare? Cînd pe lîngă delegaţiile din străinătate au reapărut (în 1990) vechii băieţi însărcinaţi cu supravegherea contactelor externe, Sorin Antohi, secretar de stat la Ministerul Educaţiei şi Ştiinţei, le-a deschis uşa şi i-a dat afară. Cîţi pot să se comporte astfel?

Credibilitatea se cucerește mai greu cînd stai înăuntru. Dar este cu atît mai autentică.

Comportamente reticente sînt motivate de o întregă experiență anterioară. Dar comparația nu se mai susține. Cei care pretextau altădată că intră în partidul comunist pentru a „ameliora sistemul“ erau oportuniști pentru că și logica și faptele demonstau de ce nu puteau depăși condiția de unelte (excepțiile buneii intenții au fost poate la începutul anilor '50, în 1965, 1968 - cînd în partid a intrat, pentru a apăra România de sovietici (!), pînă și Paul Goma -, dar nu mai tîrziu; există fără îndoială și excepții ale buneii prezențe, aproape exclusiv în instituțiile de cultură). Noul val, intrat în diferite structuri de putere după decembrie '89, a putut să aleagă: corecți, utili sau să rateze. Știm cîte oportunități a deschis prezența lui Andrei Pleșu în fruntea Ministerului Culturii și probabil nu putem imagina suficient care ar fi fost tragedia preluării acestui minister de către vreun mercenar al echipei Eugen Barbu (ceea ce nu înseamnă că trebuie aplaudate greșelile lui, de a lăsa o parte din rețeaua ocultă a ministerului la loc - Hegheduș & comp. - sau faptul de a fi deschis calea acelor jenante ponderi bugetare, de zero treizeci și ceva procente).

Importantă a fost prezența în conducerea universităților a unor oameni de caracter, care au rezistat presiunilor venite dinspre ierarhiile politice (cea mai celebră, refuzul validării dosarelor lui Virgil Măgureanu, Eugen Dijmărescu etc.). Multă lume a fost contrariată de intrarea liberalilor în guvern. Nu pierderea credibilității, ci șansa de a o verifica a fost, în realitate, rezultatul acestei intrări. Din păcate, de cînd a venit Mircea Ionescu-Quintus la Ministerul Justiției au fost violate proceduri și au fost luate decizii (nu am în vedere numai procesul lui C.V. Tudor) cum parcă nu se întîmplase nici sub vechiul ministru FSN. Iar în loc să se angajeze în schimbările deschise prin Constituție, exercitîndu-și autoritatea asupra Procuraturii Generale - o schimbare de mari

implicații pentru viitorul Justiției în România -, ministrul liberal refuză o astfel de oportunitate, sprijinind un regulament de funcționare care reduce la maximum prevederile constituționale - o gafă istorică. Aceștia sînt termeni concreți, permițînd o discuție autentică asupra semnificației participării diferitelor persoane în funcții de decizie. Impurificarea nu se produce prin ceea ce atingi, ci prin ceea ce faci (pretenția contrară duce uneori la situații amuzante, cum ar fi faptul povestit de Andrei Pleșu, că un cunoscut activist și membru în CC pînă la mijlocul anilor '70 - cînd nu se mai putea invoca virginitatea idealurilor comuniste - stătea la o masă, întors pe jumătate cu șpatele la un proaspăt emanat, pentru ca nu cumva o discuție mai intimă să-i știrbească demnitatea revoluționară).

La mai bine de doi ani de viața posttotalitară ar trebui să arătăm că am învățat ceva - așa cum este firesc să se întîmple cînd treci prin atîtea evenimente „originale”. Nu mi se mai pare adecvat acest refuz al participării, de parcă ne-am afla într-o țară cucerită de altcineva, punîndu-ne în situația de a fi simpli cotizanți la bugetul statului, folosit și el în scopuri străine. Instituțiile ne aparțin, de la școli la ministere, de la magazinele de stat pînă la ambasade. Cei care lucrează în ele nu sînt acolo ca să servească un grup ocult, închis, ci pe noi toți. Există pericolul ca acest raționament să fie preluat ca argument de impostori? Ei și l-au însușit de mult. Nu cred că faptele personale, și binele ori răul public care rezultă din ele, lasă loc la atîta ambiguitate încît să ne simțim mereu păcăliți de vorbele concetățenilor.

Dar, prin argumentația de mai sus, nu vreau să spun că toți oamenii trebuie să se comporte la fel. Ori că exigența și consecvența Ilenei Mălăncioiu ar avea mai puțină importanță și ar merita mai puțin respect.

¹⁾Deși există „autori” gata să persifleze „încrîncenarea” cu care „unii” caracterizează situația politică de la noi; și poate detașarea lor îngăduitoare față de orori, de

lauciderea unor oameni în incidente puse la punct pentru crearea de tensiuni sociale pînă la marginalizarea premeditată a României pe continent, ar fi un semn de la eternitate, dacă crizele cu care întîmpină o înțepătură la degetul lor cel mic, sau o atingere a propriului orgoliu, nu ar obliga la o interpretare mai severă.

²⁾Majoritatea parlamentară a introdus legi pe care nici Ceaușescu nu îndrăznise să le ceară. Statul este păgubit în diferite afaceri de zeci, de sute de milioane de dolari pentru ca un „ajuns” din guvern să-și facă avere. Tribunalele iau, în cazuri cruciale, decizii aberante - să mă refer doar la anularea candidaturilor la alegeri, de mai multe ori, la Tîrgu Mureș sau la procesele lui C.V. Tudor -, destabilizînd complet bruma de ordine socială.

³⁾Dar nici nu se cicatrizară primele răni și **România literară** îi oferă paginile pentru un lung interviu, cu o intrare panoramică (folosindu-se majuscula, „Omul”, așa cum se întîmpla cînd unii scriitori voiau să-l lingusească pe Ceaușescu). Au urmat șefi de partide - Radu Câmpeanu, bincînțele -, mai tîrziu syndicate, apoi nu mai spun cine ca să nu mă tot repet.

⁴⁾Eugen Uricaru a trebuit să demisioneze după cîteva luni din funcția de atașat cultural al Ambasadei din Atena datorită comportamentului ambasadorului României din capitala greacă. (Notă 1993)

22, nr. 20, mai 1992

Funcționare magică

În urmă cu câteva luni, mai mulți membri ai Solidarității Universitare strîngeau semnături susținînd ideea unui candidat unic al Convenției Democratice la alegerile prezidențiale. Pentru unii dintre cei solicitați, demersul părase utopic. Cum să faci să renunțe, în favoarea unuia, candidați care visaseră competiția prezidențială vreme de un an sau doi? Din contră, nu va duce o astfel de inițiativă la desfacerea Convenției, conglomerat atît de eterogen de partide, formații, personalități? Totuși, în ciuda tuturor motivelor de scepticism, membrii CD au căzut de acord. În seara de 27 iunie, CD s-a decis asupra candidatului la prezidențialele din toamnă: profesorul universitar **Emil Constantinescu**, rector al Universității București. Astfel, după ce doi ani părase că s-a bătut pasul pe loc, Opoziția realizează o evoluție notabilă: unitate, prin constituirea CD, succesul ei în marile orașe la alegerile locale, opțiunea pentru un unic candidat pe care să-l opună nefericitului Ion Iliescu și, nu în ultimul rînd, punerea la punct a unui mecanism de prezentare și selecție a candidaților, primul semn de viață politică civilizată.

Paradoxul de nebănuit al momentului a fost reacția presei la aceste ultime evoluții. Vreme de treizeci de luni, presa (respectabilă) a fost principala forță (și conștiință) politică. Vreme de treizeci de luni, ea a pus proptele unei Opoziții care nu era în stare să parcurgă singură distanța dintre datorie și posibilități. Și tocmai după „victoriile“ amintite, presa „noastră“ (cum unii ne mai permitem să spunem) a primit cu vehemență, mai bine zis, cu agresivitate, actul politic al Convenției - afectînd înseși șansele viitorului candidat, deși unii pot teoretiza, sau chiar spera, în efectul propagandistic al contestației. Nu că presa ar trebui să țină discursuri despre „evoluția notabilă“ a Opoziției în ultima jumătate de an, așa cum am

scris mai sus, folosind o sintagmă pretențioasă (bănuind-o corectă). Analiza și critica a ceea ce astăzi este considerat ca făcînd parte din Opoziția democratică sînt tot atît de importante pentru o viață politică normală, pe cît este de importantă constituirea grupurilor care își asumă responsabilități politice. Dar așa cum partidele politice nu au dreptul la imunitate cînd greșesc, în ideea că ele ar reprezenta „interesele noastre comune“, nici presa nu are dreptul să respingă contestațiile, pe motiv că ea este independentă, liberă, cîrcotașă chiar prin natura ei. Este oare dovadă de independență refuzul de a te informa? Oare iubitul drept la opinie înseamnă dreptul ziariștilor de a-și elibera umorile în fața opiniei publice? Pot ține meschinăria și agresivitatea întrebărilor loc de curiozitate? Două au fost reproșurile de fond ale ziariștilor, în privința ultimelor evenimente din Convenție: (1) faptul că Alianța Civică s-a asociat propunerii Solidarității Universitare ca din lista supusă electorilor Convenției Democratice să facă parte și rectorul Emil Constantinescu; (2) faptul că acești electori l-au ales pe profesorul Emil Constantinescu și nu pe Nicolae Manolescu, așa cum considerau că ar fi fost bine autorii contestațiilor.

Iar autorii - nu am în vedere mercenarii presei sau ziariștii dubioși, gen Ion Cristoiu, care au profitat de ocazie, ci în mod exclusiv colegii noștri, unii, oameni esențiali ai dezbaterilor politice din această perioadă: Tia Șerbănescu, Andrei Cornea, Gabriela Adameșteanu, Ileana Mălăncioiu, Octavian Paler, Ștefan Augustin Doinaș și alții - au fost prea puțin interesați să-și argumenteze propria lor opțiune. Chinuitoare erau greșelile, gafele; iresponsabilitățile, orgoliile, veleitățile, lupta de culise, piedicile, loviturile pe la spate ale celorlalți; cu referiri la culisele Alianței Civice, ale Asociației Foștilor Deținuți Politici ori ale Convenției Democratice, care ar fi fost puse în mișcare pentru a-l bloca pe Nicolae Manolescu. Care veleități și care culise? În fapt, elementele implicate în

candidatura profesorului Emil Constantinescu nu au fost ascunse, oricine putea să se intereseze despre ce se întâmpla în Convenție și de altfel majoritatea erau cunoscute de către comentatorii amintiți. Și ar fi fost firesc ca aceștia să le facă cunoscute și cititorilor.

Membrii Convenției s-au aflat de mult timp sub presiunea opiniei publice care cerea numirea unui unic candidat al CD pentru alegerile prezidențiale. Rațiunea era evidentă. Și totuși acordul întârzia. Oficial se anunțase numai candidatura domnului Nicolae Manolescu, domnul Rațiu era hotărât să participe, în sfârșit, despre intențiile domnilor Cunescu și Stănescu se vorbea deja. Era necesară o minimă înțelegere între diferiții lideri pentru ca acțiunea de prezentare de candidaturi și decizia finală să nu ducă la o criză. În privința „minimei înțelegeri“ însă, nici un progres. Partidele păreau frustrate de propunerile colegilor de coaliție și fiecare avea propriile argumente. În particular, autoimplicarea lui Nicolae Manolescu în alegerile prezidențiale se făcuse fără o discuție prealabilă în cadrul Convenției, încălcându-se astfel protocolul semnat cu cîțva timp în urmă. Acest fapt, alături de unele declarații nu tocmai loiale, în sfârșit, nemulțumiri pur personale (o să revin), explica de ce creșterea popularității lui în afară nu-i asigura voturile în interior. Pe de altă parte, se înțelegea că într-o competiție cu Ion Iliescu, Ion Rațiu nu avea nici o șansă. Cum alți amatori din Convenție nu intrau decît formal în discuție, se ajunsese la un blocaj. În disperare de cauză, Solidaritatea Universitară a propus un „portret-robot“ al viitorului candidat: un independent. S-a luat legătura cu „potențialii“; Ștefan Augustin Doinaș, Victor Rebenigiuc (și alții) au refuzat. În acest moment intervine a doua oară, și decisiv, Solidaritatea Universitară, propunîndu-l pe rectorul Emil Constantinescu. Acesta evoluase în cadrul Alianței Civice unde demonstrase capacitatea sa de a realiza „reconcilieri“, în Convenție era cunoscut pentru echilibrul și decența sa, deci propunerea se dovedea pentru mulți interesantă. Era cu atît mai

interesantă pentru Alianța Civică, nu? Și totuși, dintr-un fair-play care a fost atîta contestat în paginile ziarelor, conducerea Alianței a luat legătura cu Nicolae Manolescu, pentru a analiza încă o dată cu el situația și a-l consulta în legătură cu un eventual sprijin al AC pentru Emil Constantinescu. Rațional cum îl știm, Nicolae Manolescu a fost de acord. De abia în urma acestei înțelegeri de principiu, Alianța a anunțat la Cluj susținerea candidatului propus de Solidaritatea Universitară. Anunțul a fost urmat de o furtună. De luări de poziție a căror natură pare pentru mulți greu de înțeles.

Ștefan Augustin Doinaș a calificat acțiunea liderilor AC de a oferi sprijin altcuiva decît președintelui PAC drept „înjunghierea fiului de către mamă”. Șt. Aug. Doinaș cunoștea explicația propunerii lui Emil Constantinescu, ceea ce am istorisit mai sus. Orice altă referire la orgolii și culise, fără repere concrete, era o neprietenească speculație. Dar domnul Doinaș considera o obligație probabil (așa cum sugerează și limbajul folosit) ca Alianța Civică să repete, fidel, propunerile partidului care-i poartă numele. Lansarea unor astfel de incriminări presupune însă o minimă precauție: cunoașterea situației, o luare în calcul a raportului concret dintre Alianță și partid. PAC a rezultat în urma unui vot, în cadrul congresului AC din iulie 1991, prin care se dorea adăugarea unor mijloace propriu-zis politice la strategiile anterioare ale Alianței. Deci părea firesc să existe o colaborare strînsă între Alianță și partid, un fel de tandem spre folosul ambelor formații. Conducerea AC a insistat de-a lungul timpului pentru o astfel de colaborare, a propus întâlniri săptămînale, programe comune, intersecții între structurile de decizie. Și, în ciuda faptului că liderii PAC au folosit rețeaua națională a Alianței pentru constituirea propriilor structuri - puse imediat la dispoziție -, ei au respins o astfel de asociere, insistînd că PAC este un organism independent.

Să considerăm că au avut dreptate. Să acceptăm că

separarea dintre AC și PAC a adus niște avantaje politice PAC, ceea ce este de dorit. Dar atunci, cum să ai pretenția ca Alianța să repete automat deciziile partidului? Cum să ai pretenția ca partidul să fie complet rupt de AC, dar Alianța Civică să nu fie? De-a lungul timpului, viața Alianței a fost afectată de anumite comportamente neloiale ale unor lideri din PAC. S-a ajuns pînă acolo încît Stelian Tănase - poate pitoresc ca artist, dar malefic ca personaj politic; de altfel, în topul reproșurilor făcute PAC, de către unii membri ai Convenției, se aflau comportamentele acestui nostalgic anarhist - a „ordonat“ desființarea filialei AC din Călărași prin transformarea ei într-o filială de partid. Ar putea fi date și alte exemple. Din fericire, Nicolae Manolescu a revenit asupra manifestărilor turbulentului său vicepreședinte. Avînd în vedere evoluțiile din conducerea PAC sînt posibile, în viitor, relații mai strînse între mișcarea civică și cea politică. Dar ce logică au pe acest fundal declarațiile cu privire la „mama care și-a înjunghiat fiul“? De unde pînă unde „interdicția“ pusă Alianței de a nu avea propria ei opinie - partidul refuzînd ideea unui dialog care să pregătească opinii comune? Luarea de poziție a unei personalități publice de calitate lui Ștefan Augustin Doinaș a creat multă emoție. Din păcate, așa cum am arătat, ea nu are consistență. Și nu a adus nimic bun.

Un motiv de frustrare a majorității liderilor de opinie amintiți a fost neconsultarea filialelor AC în legătură cu propunerea lui Emil Constantinescu. „Lipsa de democrație“, s-a afirmat. Nu cunosc însă nici o declarație în legătură cu absența democrației la anunțarea candidaturii lui Nicolae Manolescu fără consultarea filialelor PAC - cu care ocazie s-a încălcat, cum am amintit, și un protocol scris. Nu vreau să spun prin asta că decizia conducerii PAC la momentul respectiv nu ar fi fost motivată. Dar cei care au fost atît de severi în analiza ultimelor evenimente din Convenție, asumîndu-și un fel de ascendent moral, ar trebui să știe că fundamentală pentru

morality este consecvența. Cît poate fi de convingătoare utilizarea răsfațată a unui principiu? Din păcate, și în acest caz este vorba cel puțin de o lipsă de informație. Susținerea lui Emil Constantinescu s-a făcut în urma unui vot în Consiliul de coordonare al AC. Prin asta, Consiliul de coordonare nu și-a depășit în nici un fel atribuțiile stabilite prin statut. Mica istorie a problemelor apărute în Convenție, povestite mai sus, sugerează cît de fluide au fost discuțiile și, în urma lor, disponibilitățile actorilor politici implicați în investiția candidatului CD. O dezbateră pe această temă la nivelul filialelor Alianței ar fi fost depășită de timp: ar fi fost chiar deplasată, în afara unui dialog (imposibil) cu argumentele și contraargumentele celorlalți parteneri din Convenție. Nu ar fi prima dată cînd presa noastră, care ar trebui să amelioreze cultura politică a cititorilor, folosește cuvîntul „democrație“ într-un mod primitiv și, culmea!, într-un context în care protestează împotriva dreptului de a propune o candidatură alături de altele.

Dar cultura politică este doar o fațetă a chestiunii mai largi, a analizei și descrierii unei situații care implică direct responsabilitatea cititorilor.

*

Aminteam anterior că lecția de cultură politică pe care ar trebui să o dea presa este doar o fațetă a chestiunii mai largi, a analizei și descrierii unei situații care implică cititorul. Oare afirmațiile privind șansele candidaților la investiția CD, uneori patetice, alteori redundante, țin ele loc de analiză? Este ușor să lași pe hîrtie: „singurul candidat al Opoziției“; „cel mai plauzibil candidat cu care s-ar putea prezenta CD“ (despre Nicolae Manolescu), sau să afirmi: „un necunoscut“, „un outsider“ (despre Emil Constantinescu), ca și cum din astfel de calificări s-ar putea obține, automat, concluzii. Comentatorii ar fi trebuit să aibă în vedere că limitele electorale ale unui candidat sînt evaluabile cînd acesta este cunoscut, nu anonim. Dacă după doi ani și jumătate, Ion Rațiu, știut și

de țaranii din Maramureș datorită prezenței sale pe ecran, nu a atins decît aproximativ 8% din opțiuni. Cum poți spera ca plusul de campanie electorală din aceste două luni să-i adauge alte 42%? În luna aprilie, Nicolae Manolescu avea, conform sondajelor comentate de către Pavel Câmpeanu în revista 22 (nr. 9, mai 1992), doar 9,2% voturi. Trecuse aproape un an de cînd N.M. devenise președintele PAC. Avînd în vedere că fusese prea puțin mediatizat, cifra nu trebuie dramatizată. Dar pentru că se consumase anul de zile avut la dispoziție, ea era, totuși, de privit cu îngrijorare. Practica electorală arată folosirea curentă a candidăturilor surpriză, a anunțurilor de ultimă oră. Să nu aibă experiența altora nici o semnificație pentru noi? Nu spun că demonstrez prin asta că Emil Constantinescu ar avea șanse mai mari fiind un necunoscut, ci doar că lipsa de popularitate în momentul învestirii sale de către CD pentru cursa prezidențială nu constituie principalul handicap; că multe lucruri care par de la sine înțelese nu sînt deloc așa. (Sondajul prezentat de către Pavel Câmpeanu în acest număr face o demonstrație cum nu se poate mai bună.) Înainte de votul Convenției, mai mulți lideri de sindicate își exprimaseră simpatia față de Emil Constantinescu. O bună impresie lăsase și clericilor atenți la viața politică din țară. Nici primii, nici ceilalți nu aduc votul membrilor simpli de sindicat ori al preoților de la sate. Dar, nefiind decisive, astfel de reacții rămîn o sugestie, un argument. Insist: este iluzorie credința că putem face prevederi sigure asupra șanselor diferiților candidați. Reacția presei (s-a vorbit de „trădarea intereselor naționale“, de „inconștiență și iresponsabilitate“) reflecta o siguranță pe care nu o are nici un adevărat cunoscător al complexității lucrurilor.

Dar să ne referim acum la un ultim aspect, al trecutului politic al lui Emil Constantinescu, lăsînd la o parte multe altele, printre ele problema dureroasă a încălcării regulilor de deontologie profesională (devenită loc comun pentru 80% din presa noastră, dar sperăm că

restul de 20% a fost salvat). În mai multe articole a fost acuzată prezența lui Emil Constantinescu în BOB-ul Facultății de Geologie. (Din păcate, lideri ai CD au răspuns dînd o explicație la fel de superficială: s-au avut în vedere voturile foștilor comuniști.) Însă în aceleași ziare se teoretizase de-a lungul timpului întîmpinarea cu maximum de toleranță a problemei culpei simplilor membri de partid. Punctul 8 al Proclamației de la Timișoara incrimina activiștii, conducerea partidului, membrii Securității. Declarațiile de reconciliere de mai tîrziu au întărit acest apel la o judecată care să depășească eticheta politică. De ce de această dată principiile cu pricina nu au mai funcționat ?

Dacă ar fi avut un pic de curiozitate, ziaristii s-ar fi interesat de „viața de partid“ a lui Emil Constantinescu. De felul cum acesta, alături de alți tineri colegi din BOB, și-a utilizat funcția politică pentru a rezista intruziunii antiprofesionale a politrucilor din Facultate (personajul de tristă faimă Marian Pelin, sau Ion Preda, sau fostul decan, Grigore Posea, devenit în ultimele zile, ca orice „fost“ care se respectă, un activ al vieții civice: președintele executiv al „Grupului expediționar: Pe urmele exploratorilor români“). Dar nu aceste istorii ar fi fost importante pentru cei 67 de electori ai Convenției, mulți dintre ei foști detinuți politici. Evident, apartenența la partidul comunist constituia un handicap. Dacă apartenența la PCR poate fi tranșată, în cazurile obișnuite, printr-un generos principiu de reconciliere, așa cum s-a amintit, ea se pune ceva mai „tăios“ în cazul unui ales, al unui candidat prezidențial. În efortul de a-și afirma propria lor opțiune, comentatorii au pierdut tocmai ciudățenia, tocmai excepționalitatea deciziei Consiliului elector. **Dominat de o mentalitate anticomunistă, el a investit totuși un fost membru PCR.** Fiind, în acești doi ani, aproape de evoluțiile formațiunilor politice, ale actorilor lor, pentru mine votul Consiliului este de înțeles: **dintre participanții la investitura CD nu cunosc nici unul care să fi avut, după Revoluție, un**

comportament atît de coerent, atît de ferm și de convingător. Emil Constantinescu, despre care atîta au afirmat că este un outsider, a devenit imediat după decembrie '89 un pilot al schimbării vieții universitare, a deschis balconul Pieței Universității (asumîndu-și o mare responsabilitate), a condus campania Universității acuzînd autoritățile pentru evenimentele din 13-15 iunie, s-a implicat în viața Solidarității Universitare și a Alianței Civice cu o intensitate care i-a periclitat, în cîteva rînduri, sănătatea. Cum să privești la superioritatea pe care au afișat-o (din nou) cu atîta siguranță de sine mai puțin verifiții săi comentatori?

Vorbele pe care le-am spus despre Emil Constantinescu nû reprezintă o contestație față de speranța pusă în candidatura lui Nicolae Manolescu. Evoluția acestuia, în ultimul an, demonstrează capacitatea de a învăța. Dificultatea experiențelor pe care le-a avut ca președinte de partid a adăugat, se pare, inteligenței sale recunoscute înțelegerea necesară unui om politic. Sper că el va fi unul dintre liderii politici autentici. Prin contestația sa unilaterală și vehementă, presa i-a opus pe Nicolae Manolescu și Emil Constantinescu, în ochii opiniei publice, în mod absurd; ambii sînt, sau pot deveni, reprezentanți ai unei noi elite politice chemate să oprească dezastrul produs de actualii farsori, ajunși, de necrezut, „aleși ai națiunii”. Faptul că amîndoi au intrat într-o competiție ingrată, faptul că au acceptat-o de la început pînă la sfîrșit, faptul că au terminat-o într-un fair-play reciproc constituie un exemplu de viață politică civilizată. Dar unde au fost, cu această ocazie, responsabilitatea, consecvența și fair-play-ul presei?

22, nr. 29-30, iulie 1992

Savoarea intelectuală a curajului

Într-una din „discuțiile“ din Calea Rahovei 39 (decembrie 1987 sau ianuarie 1988, nu rețin precis), comandantul DSS, Gheorghe Vasile, mi-a spus la un moment dat: „Am rezolvat-o și cu «ăla» (Mihai Botez). Nu se mai întoarce. Dacă cumva încearcă, va fi arestat încă de pe aeroport“.

Mihai Botez confirmă în *Postfața* la cartea recent apărută (**Românii despre ei înșiși**, Editura Litera) scenariul care l-a oprit să se întoarcă în țară: „Desigur, bine intenționat, un emigrant generos, convins că mă întorsesem deja, îmi trimite în România bani spre a susține contestația. În condiții confuze, banii cad în mâna autorităților, care mă avertizează: dacă mă întorc (necumințit, aș adăuga), au probe pentru condamnarea mea ca agent plătit al unor «cercuri ostile». Prietenii, avocați de la Amnesty International pe care îi consultasem și cu alte ocazii, mă avertizează că, date fiind noile condiții - apariția unor sume de bani -, apărarea mea ar fi extrem de grea, dacă nu imposibilă“ (pp. 100-101).

Dar în textul datat „aprilie 1992“, gândit „ca o datorie elementară de politețe față de cititor, să descriu contextul în care cercetarea mea a fost dezvoltată“, referirile personale sînt făcute, în ciuda intențiilor **autoexplicative**, cu discreție. Discreția este parte a farmecului intelectual al scrierilor lui Mihai Botez, de care unii dintre noi își amintesc din emisiunile **Europei Libere**.

Sper că **Românii despre ei înșiși**, această atît de rară „protosociologie a mentalităților de la mijlocul anilor '80“, va fi și în atenția altor colegi. De aceea aș vrea să mă opresc la *Postfață* și la cîteva dintre răspunsurile pe care aceasta ni le dă.

Cum a ajuns Mihai Botez disident? Două au fost cauzele, ne explică autorul: „prima ținea de urmările devastatoare, interne ale politicii economice și sociale

ceaușiste din anii '70, și a doua de urmările nefaste ale **imaginii** pe care o avea țara noastră în cancelariile politice occidentale". Ca analist al „problemelor pe termen lung”, M.B. s-a simțit dator să bombardeze, ani de zile, factorii responsabili cu memorii în care „semnala, demonstra și avertiza (...)”. Ce vrea el să obțină?, se întreabă, neputându-și imagina altceva, pragmaticii săi interlocutori. În lipsa reacțiilor, Mihai Botez face primul gest de disidență semnînd, alături de Mary Georgescu și Mariana Celac, programul unei **Mișcări pentru sprijinirea democrației**, redactat de Vlad Georgescu. Alți cărturari refuză. Aceeași dificultate în a găsi solidari întîmpină M.B. în 1979, cînd propune un **Memoriu al intelectualilor**, o „candidă și bine intenționată invitație la discuție liberă a crizei prin care trecea țara” pe care „mai toți marii intelectuali au refuzat, din diferite motive, s-o semneze”. Unele replici sînt amintite de Mihai Botez cu ușoară ironie. Spirit conceptualizant, M.B. concluzionează imposibilitatea unei **mișcări de rezistență civică și imaginează o disidență solitară**: „scrise solitar, individual, textele contestatate urmau să fie difuzate de **Europa Liberă** - desigur, sub semnăturile reale - și, în felul acesta, «grupul» contestatarilor ar fi prins cheag” (p. 88). Două sînt obiectivele care puteau fi atinse printr-o astfel de strategie: instalarea unui anumit statut oficial al celui ce **zice nu**; numărarea, prin **Europa Liberă**, a celor ce spuneau **nu**, creîndu-se un climat de același tip cu cel instalat în Polonia. Această speranță ținea de naivitățile lui, judecă astăzi Mihai Botez (deși fenomenul s-a produs, chiar dacă în proporții reduse, în 1988-1989). În privința propriului mesaj, M.B. își propune: punerea accentului pe avantajele morale ale revenirii la normalitate; evitarea emigrării, rezistența din interior fiind de neînlocuit. Mihai Botez amintește, cu o subterană satisfacție, cum a trecut „testul” în 1985, cînd s-a întors, spre surpriza tuturor, după o călătorie făcută în Occident.

Între timp, situația se agravează. Interviurile pe care

le dă ziariștilor străini sînt urmate de scene, la Securitate, de care preferă să nu își aducă aminte. Este mutat la Tulcea, în sfîrșit, pleacă din nou în străinătate, dar de data aceasta se vede obligat să își amîne întoarcerea, din motivele explicate la început.

Toate aceste repere, mai mult sau mai puțin personale, se amestecă într-o fermecătoare meditație asupra situațiilor, oamenilor, epocii. Extraordinarul an 1989 îl găsește pe Mihai Botez departe de țară, spectator entuziast al unor evenimente pe care, recunoaște, deși le-a dorit întotdeauna, nu le-a crezut posibile. Prilej pentru a reanaliza „greșelile“ analistului care a fost, și a altora asemenea lui. Dintre aspectele a căror valoare a fost nesocotită, M.B. amintește importanța informației, imposibil de controlat și blocat în epoca noastră. Apoi, erodarea partidului și a Securității, odată cu întregul sistem, făcînd posibilă apariția „fenomenului Gorbaciov“.

Între ceilalți opozanți, Mihai Botez este o personalitate aparte, prin curajul său metodic, prin motivațiile sale de un înalt intelectualism. Din fericire, editarea studiului său din 1987 a oferit șansa scrierii și publicării acestei postfețe, unul din puținele documente care intră în intimitatea actului opoziției. Merită oare, se întreabă M.B., să ieși din profesionalitate, și, în parte, și din viața ta, pentru o activitate contestatară care va părea, în ochii noilor generații postcomuniste, doar o bizarerie? Răspunsul nu poate fi decît unul, afirmă autorul. „Și las cititorul să-l găsească singur.“

22, nr. 37, septembrie 1992

Evenimentul zilei: un ziar boulevardier

Evenimentul zilei și-a definit complet stilul de la apariție: titluri mari, cât toată informația adunată sub ele, fotografii pe sfert de pagină, articole foarte scurte, atmosferă vizuală de talcioc. Spre un Tîrgu Mureș? La orizont un nou focar de conflict; Michael Jackson îmbrăcat în explozibil; Un milionar curăță mesele la cantina închisorii; Miron Cosma își botează fiica; Intrarea păzită de gorile. Titlurile, șoc și vulgare, sînt evident prima miză a ziarului: Salvat de la moarte de proteza dentară; Primul-ministru se crucește; Mortul pe care n-are cine să-l îngroape; O domnișoară goală pușcă în centrul Galațiului; Cadavrul zace de 10 zile într-un apartament din București etc. Formula a avut succes. Cu puțin timp în urmă, Evenimentul zilei ieșea într-un tiraj de 315.000 exemplare, depășind cu o treime mai vechile cotidiene bucureștene. O publicație boulevardică, vînd pasionat scandaluri, a devenit astfel prima forță jurnalistică a țării.

Este posibil ca succesul E.Z. să fi produs invidia unor confrăți. Și totuși reacțiile negative apărute între timp sînt și altfel motivate. Sub argumentul căutării de senzational - de ai cărui consumatori trebuie să se ocupe cineva -, E.Z. degradează, de la un număr la altul, imaginea publică. E timpul să-l omorîm pe tata! a spus ea fiicei sale de 13 ani și alte asemenea anunțuri trivial-morbide sînt exhibate în paginile ziarului. Se poate răspunde că faptele în speță fac și ele parte din lumea care ne înconjoară. Dar ziaristul se află în fața a milioane de fapte diferite. Aceasta este oare informația cu care el este dator cititorului? Și sub această expresie, care șterge diferențele dintre normal și patologic, esențial ori insignifiant, dramă și amuzament? Dar acesta este profilul pentru care a optat cotidianul, unui ziar boulevardier așa îi stă bine, se poate argumenta. Din păcate, Evenimentului zilei i se poate reproșa mai

mult decît desemnificarea și revalorizarea realității prin nivelul, prin stilul de prezentare a informației mediatizate; chiar falsificarea ei, pentru a-i da un caracter incitant.

În cîteva cazuri, dezmințirile au trebuit date în ziar. De cele mai multe ori însă, în opinia publică au rămas false imagini. Niciodată nu s-a explicat că adnotările făcute în timpul deliberărilor Colegiului elector care urma să aleagă candidatul CDR pentru alegerile prezidențiale din toamna lui 1992, de o doamnă nu foarte fidelă față de discuții, nu aveau caracter de stenogramă, așa cum s-a prezentat. Spusele „elogioase“ ale ambasadorului american cu privire la Gheorghe Funar conțineau doar formula introductivă (firesc diplomatică) a unui comentariu sever. Segmentîndu-l, E.z. răsturna sensul, obținînd în schimb surpriza scontată. Sau îndoiala cu privire la neimplicarea în polemici a Alianței Civice (exprimată la conferința de presă, după desemnarea candidatului CDR) poate fi oare transcrisă prin: „AC va sancționa presa pentru orice intervenție“?

Mă opresc în fața altor exemple. Bineînțeles că acest mod de a ademeni, înșelînd, cititorul denotă mult dispreț. El nu se manifestă doar față de cititorul obișnuit, ci și față de personalitățile publice. Ca și alți ziariști, creatorii E.z. confundă lipsa de respect cu obiectivitatea (ori, cine știe?, cu independența). Iar ireverența o fi gîndită ca o dovadă de umor. Emil Constantinescu sau barbișonul bate papionul însoțește fotografia acestui om (E.z., nr. 6), căruia redactorii de la *Evenimentul zilei* nu știu ce-i pot reproșa. **Gafa doamnei Doina Cornea** anunță, cu litere mari, editorialul nr. 8, ca și cum redactorul-șef (care o prezintă pe d-na Doina Cornea ca fiind împinsă de un demon ștregar) nu ar putea să-și explice în mod decent dezacordul cu opiniile cunoscutei disidente. Și pentru prima dată mă văd nevoit să contest și anumite atacuri împotriva lui Ion Iliescu. Este totuna să acuzi vinovăția acestui personaj cu publicarea de documente privind certurile și divorțurile dintre părinți? Prin stilul său, E.z. nu face decît să crească debusolarea oamenilor, și așa

suferind de lipsă de valori și confuzie.

Meritul principal în succesul de public al noului cotidian îi revine fără doar și poate lui Ion Cristoiu, redactorul-șef. Ar fi pură retorică să spun ca **Evenimentul zilei** a fost făcut după chipul și asemănarea sa. Dar între profilul jurnalistic al redactorului-șef și stilul decomplexat al E.z. oricine va stabili o legătură. Îmi amintesc articolele lungi semnate de I.C. în **Zig-Zag**, ori în **Expres**, iar pe urma lor multe comentarii laudative de la oameni de altfel inteligenți. Analizele sale, scrise simplu, atractiv, se plasează însă, prea des, în pură fabulație. Cît realism avea editorialul său de acum câteva săptămîni prin care trage concluzia că Ion Iliescu și FDSN sînt în conflict? Sau ce înțelegere dovedește I.C. mai zilele trecute, cînd afirmă că respectarea normelor legale (cu referire la situația PUNR) constituie doar o chichiță juridică, un argument minor față de realitatea simpatiilor politice? Și se pot reproșa și lucruri mai grave decît cele de concepție. De peste o lună, Gheorghe Funar a devenit starul **Evenimentului zilei**. PUNR și liderilor săi li se face o propagandă de o energie incredibilă. Probabil eficientă, întrucît este și subtilă, nu se reduce la o acumulare de laude. În timp ce domnilor Emil Constantinescu și Caius Dragomir li se aruncă „șopîrla“ pe prima pagină, uneia dintre cele mai periculoase aripi de restaurație naționalist-comunistă i se oferă locul I în presa cititorilor din opoziție. Nu-i suficient să fii antiiliescian ca să sprijini democrația. Pe cine reprezintă, totuși, Ion Cristoiu? Redactorul-șef al E.z. ne invita acum cîtva timp să nu dăm crezare la ceea ce se spune despre trecutul dînsului. Ca și în cazul altor personaje - Eugen Barbu, Adrian Păunescu - esențial rămîne, într-adevăr, prezentul.

Contrapunct, nr. 29, septembrie 1992

Opoziția cu orice preț

A mai trecut o săptămână de consultări guvernamentale. Între timp, Mihai Botez a venit și a plecat. În ciuda unor pseudo-dezmințiri, M.B. a intrat, într-adevăr, în discuția unor factori politici ca eventual prim-ministru.

Propunerea, cel puțin în această fază, a eșuat. Ea reprezintă, de fapt, nereușita ideii unui guvern de tehnocrați față de care pare să se fi arătat reticente toate partidele, cu excepția echipei FDSN, legată de Ion Iliescu.

Dar cât de convingătoare au fost argumentele? Și liderii politici, și presa de opoziție au folosit o singură explicație: într-o perioadă dificilă - cum este cea prin care trecem -, un guvern trebuie să aibă sprijin politic: sprijinul partidelor din Parlament. Ceea ce nu se va întâmpla, s-a zis, în cazul unui guvern de tehnicieni. Însă ceea ce lipsește în Parlament este tocmai posibilitatea unei majorități confortabile, în jurul unui program sau altul, care să reziste la rezultatele ingrate ale guvernării. Guvernul tehnocrat reprezenta un compromis, necesar pentru a obține sprijinul unei suficiente părți a Parlamentului. Orice alt guvern - FDSN, al Opoziției - provoacă în mai mare măsură contestații. Bineînțeles, există oferte de principiu asupra unui guvern monocolor acceptat de părți. Convenția Democratică s-a arătat gata să preia responsabilitatea guvernării pe baza programului cunoscut. Ea amintește că metoda de a cere formațiunii minoritare în Parlament să formeze guvernul constituie un mijloc de a asigura supravegherea reciprocă a puterilor în stat, utilizată des în țările democratice. Dar este total improbabil ca proaspeții câștigători ai unor alegeri pentru care s-au inventat trucuri și fraude să lase din mâinile lor tot ce au câștigat. Foștii comuniști nu au astfel de mentalități. S-a propus în schimb un guvern de uniune națională. Și Convenția, și presa de opoziție au fost împotriva. Liderii chestionați au teoretizat, în mare, ceea

ce a exprimat de mai multe ori **România liberă**: a accepta un guvern de uniune națională înseamnă a te lăsa păcălit de echipa lui Ion Iliescu, care deține puterea. Dar afirmația că puterea se află în brațele lui Ion Iliescu rămâne un clișeu. Dacă folosim formula **guvern de uniune națională**, atunci să lucrăm cu sensul lui propriu, adică rezultând dintr-o repartizare proporțională a unor posturi-cheie în executiv. Iar guvernul nu este o instituție oarecare, ci o **componentă esențială a Puterii**. Acceptarea unui guvern de uniune națională înseamnă promovarea unei împărțiri a puterii în stat, ceea ce reprezintă condiția unei societăți democratice.

A rămas ca răspuns oferta guvernului monocolor FDSN, pe care CDR și FSN o repetă cu o stranie încântare. Ea este susținută, la suprafață, prin ideea că acest partid are, conform rezultatelor legislative, și **dreptul**, și **obligatia** de a-și lua responsabilitatea guvernării, iar în subsol de ideea că FDSN va tinde spre crearea unei coaliții extremist-conservatoare, cu rezultate dramatice, din care vor rezulta alegeri anticipate. Până la un punct acesta ar fi, într-adevăr, scenariul. Numai că de o criză socială și economică vor suferi cetățenii și instituțiile statului de drept. Există și o anumită probabilitate ca un colaps intern să ducă la răsturnarea actualei mafii. Din această cauză, Ion Iliescu și câțiva oameni din conducerea FDSN sînt reticenti față de o coalizare pe față cu Partidul România Mare sau partidul lui Verdet, deși sînt apropiați din punct de vedere politic. Dar probabilitatea finalizării democratice a crizei interne este prea mică față de un pericol atît de mare. Și atunci se are în vedere un al doilea scenariu: dificultatea unui guvern monocolor FDSN de a-și pune în aplicare proiectele ar asigura Opoziției un control parlamentar asupra deciziilor de guvernare.

În realitate, siguranța pe care CDR o arată în confruntarea sa cu echipa FDSN este de un optimism nejustificat. Convenția Democratică împreună cu FSN se află în minoritate în ambele Camere. Măsuri impopulare și

coercitive vor fi votate de către membrii PUNR, PRM, PSM, chiar dacă aceste partide n-au primit, conform dorinței, locuri în guvern. Nu trebuie avute în vedere numai coalițiile formale, există și aranjamente, coordonări discrete în care parlamentarii amintiți vor înota ca peștele în apă. Într-un fel, coalițiile subterane sînt cele mai avantajoase. Subsecretariate de stat, locuri-cheie în ministere, alte avantaje reprezintă tot atîtea cadouri făcute pentru a promova interesele comune. La asta se adaugă faptul că, din primele momente, Opoziția nu pare să arate nici un program legislativ și nici comportamente coerente. Exceptîndu-l pe Adrian Popescu-Necșești, parlamentarii noștri au votat cu seninătate validarea a trei personaje sinistre (deși art. 37 alin. 2 din Constituție oferă argumente de a stopa manifestarea publică a organizatorilor de partide care, prin programul și acțiunile lor, amenință pluralismul și statul de drept), arătînd cît de ușor se supun oamenii majorității. Iar faptul că președintele în exercițiu al Senatului, René Radu Policrat, împiedică, în legătură cu aceeași chestiune, doi colegi de Convenție să-și dezvolte argumentele nu oferă nici un fel de optimism asupra viitoarelor confruntări parlamentare.

S-a tot discutat despre responsabilitatea guvernului. Dar faptul că oamenii Opoziției au cîștigat un număr insuficient de locuri nu înseamnă că ei nu au nici o responsabilitate. Aceștia se află în Parlament pentru că zeci de mii, sute de mii de oameni i-au ales să le reprezinte interesele. Prin inteligența politică de care dau (sau nu) dovadă, liderii CDR influențează în bine sau în rău soarta celor ce și-au pus încrederea în ei. Și, mi se pare evident, această încredere a fost oferită nu pentru a pilota țara spre criză, ci, din contră, pentru a scăpa de amenințarea ei.

22, nr. 43, noiembrie 1992

Miza sărăciei

Paradoxuri ale momentului: Gh. Funar se ocupă de interesele naționale, iar Ilie Verdeț de problemele săracilor. Dar tot atât de puțin cît se gîndesc la viitorul țării promotorii naționalismului, tot atât sînt sărăcia și săracii în mintea celor ce și-au făcut, în acest sens, platforme. Pentru oamenii politici sau pentru mass-media, „vedetele” sînt privatizarea, extremismul, conflictul dintre conservatori și reformatori, alianțele civice și mezalianțele de partid. Se pare că problemele sărăciei „nu se poartă” – decît atunci cînd ajung spectacol, pentru pagina ziarelor sau ca subiect electoral. Unde mai pui că o infatuată etichetare „de stînga” (etichetele fac jocurile) se aplică celor ce ajung totuși să pună problema categoriilor de defavorizați.

Defavorizații formează grupuri din ce în ce mai individualizate, cu probleme din ce în ce mai specifice. Drama umană are astăzi diversitate și ar fi fost în măsură, într-un cadru firesc, să atingă sensibilitățile. În Piața Amzei, o doamnă în vîrstă, îngrijită, se chinuie să convingă, cu un aer intimidat, pe un cioban să mai adauge cîteva grame la jumătatea de kilogram de brînză, în jurul căreia se preumblase mult înainte de a se îndura s-o cumpere. În Piața Sudului descoperi țărani veniți din Moldova să-și vîndă produsele, dormind pe mesele de piatră, în nopțile acestea umede și friguroase. Pe Calea Victoriei, un tînăr cere o bucată de pîine: de data asta nu este un simulant, arăta epuizat. Nu sînt chiar dezmoșteniții sortii, bolnavii care mor cu zile din lipsa unor medicamente banale, sau îmbolnăviții de SIDA datorită serviciului medical mizerabil, copiii străzii, cerșetorii schilozi. Este zona din imediata apropiere a ceea ce la noi reprezintă clasa de mijloc: salariații avînd un venit stabil, pentru o perioadă nedefinită, înzestrați cu o locuință personală. Relativ suficient pentru hrana (modestă) a familiei, pentru educația copiilor. Cine cade

din clasa de mijloc - prin șomaj, prin boală - ajunge imediat între cei ce se zbat pentru supraviețuire. De aici conservatorismul frustrant al oamenilor (al alegătorilor), care au de ce să arate temeri în fața unei reforme stresante pentru echilibrul lor economic atât de fragil. Dar dacă (pseudo)clasa noastră de mijloc este împinsă spre conservatorism, pe cine să mizezi pentru dinamizarea vieții economice? Pe această zonă motivată de lupta pentru supraviețuire? Categoriile de marginalizați se mișcă după alte reguli decît cele care permit construcția socială; se află între o irecuperabilă epuizare și tendința spre delincvență, spre agresivitate. Contrare recunoașterii instituțiilor, a proiectului democratic. De aceea, chiar dacă nu vom avea în minte aspectele etice, problema sărăciei constituie un subiect central al programelor de reconstrucție, deci și al programelor (și responsabilității) politice.

Sînt chestiuni care par să nu existe pentru cei interesați numai de mecanica strictă a puterii. Dar și CDR, refuzînd guvernul Mihai Botez, a mizat, la rîndul ei, pe efectele politice ale mizeriei și disperării. În fond, nu puteau exista temeri cu privire la pragmatismul proreformator al fostului director al **Centrului de metodologie de studii asupra viitorului și dezvoltării**. În ceea ce privește personalitatea politică a lui M.B., cine este în măsură să se compare cu el ca să o conteste? (Reținerea sa de a se exprima asupra vinovăției echipelor care au condus România în acești ultimi ani este reală, dar și condiția compromisului propus de I. Iliescu.) Odată cu **nu-ul** Opoziției, jocul politic s-a terminat. Preluarea de către FDSN a președinției celor două Camere a demonstrat, și celor ce preferau să se iluzioneze, că **nu-ul** a fost o opțiune pentru marginalizare. A rămas în continuare doar **jocul sărăciei**.

După cum știm, săracul este păgubos. Dacă totuși vom ieși mai repede din marasmul datorat incapacității elitei noastre politice de a gîndi în termeni moderni (care

sînt termenii prosperității și ai toleranței), asta nu se va datora mulțimii flămînzite, deziluzionate și iritate, ci excepțiilor vitale care mai rezistă în inima acestei societăți.

22, nr. 44, noiembrie 1992

Săptămîna politică: spectacol, discreție

Acțiunea de forță a primarului de la Cluj, demonstrațiile maghiarilor, declarațiile publice ale „vedetelor” în legătură cu intervenția asupra statuii lui Matei Corvin au fost subiectul de scandal al presei din ultima săptămîină. Aceasta le-a prezentat, analizat și concluzionat, la rîndul ei, într-un mod care le influențează decisiv. Se pot observa cîteva tendințe comune în receptarea acestor evenimente, fie că citești **România liberă**, **Evenimentul zilei** sau **Cuvîntul**. O să mă refer la ceea ce cred că trebuie evitat.

În primul rînd, tratarea întîmplărilor de la Cluj drept o simplă expresie a hachițelor unui „primar smintit” (după calificativul pastorului Tökés László). Ca și altădată, ceea ce se pune în discuție în inima Ardealului este **stabilitatea instituțiilor statului**. Prin intervenția asupra monumentului lui Matei Corvin, Gh. Funar a încălcat prerogativele Comisiei Naționale a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice - poziția acesteia urmînd o punere în acord a istoricilor români și maghiari de la sfîrșitul războiului. Dacă el nu va fi demis nici de astă dată, de vină va fi guvernul Văcăroiu, care are la dispoziție mijloacele legale de a o face. De fiecare dată cînd primarul Clujului ne oferă cîte un spectacol public, el dovedește nu numai că este de rea-voință, ci și un incompetent incapabil să învețe. Demonstrațiile nu trebuie aprobate de primărie - așa cum pretinde pentru a n-a oară -, ci anunțate. Iar faptul că sînt apolitice, ori nepolitice, nu reprezintă un criteriu pentru legitimitatea lor. Necunoscînd legislația, neînțelegîndu-i sensul și violînd-o, Gh. Funar afectează, periodic, bazele statului de drept.

Cel de-al doilea pericol este să vezi în contrademonstrațiile maghiarilor din Cluj echivalentul incitărilor primarului de întristătoare celebritate. Pînă la un punct ele sînt firești și, după cum se știe, nu au degenerat. Este adevărat, de cîtva timp în UDMR a învins ceea ce este cunoscut

drept „latura radicală“ (Tökés László, Szöcs Géza ș.a.). Principala „victimă“ pînă acum pare a fi Declarația de la Cluj, nediscutată cu ceilalți membri ai Convenției Democratice (totuși, colegi de coaliție) și, după părerea multora, populistă și insuficient gîndită. Dar trebuie subliniat, cu orice ocazie, că UDMR nu este echivalentul PUNR (așa cum încearcă să ne convingă conducerea FDSN, împreună cu I. Iliescu), tot așa cum este nedemn să-i alături pe Tökés László ori Szöcs Géza de teribilii Radu Ceonța, Gh. Funar etc. Între radicalism și extremism nu este numai o diferență de nuanță. Le desparte chiar frontiera dintre democrație și exteriorul, deci contrariul, ei.

Dar nu tot ceea ce este important din punct de vedere politic ajunge să primească atenția cuvenită în paginile ziarelor sau pe micul ecran. Decizii absolut esențiale pentru evoluția societății românești pe termen mediu și lung, cum sînt deciziile CNA de împărțire a frecvențelor între solicitanți, au fost comentate în presa centrală în treacăt. Cu excepția Alianței Civice nu am văzut nici o reacție din partea formațiunilor politice (deși direct interesate). Este dezarmantă această pasivitate a opiniei publice în fața unor fenomene de care depinde chiar viitorul ei. În definitiv, controlul mijloacelor de informare radio-TV constituie o astfel de miză încît evenimentele de la Cluj nu depășesc valoarea unui scenariu necesar pentru abaterea atenției de la ceea ce se întîmplă cu licitarea de frecvențe.

Pîna acum, CNA a reușit să elimine din viața locală posturile TV cu reputație din Timișoara, Constanța, Oradea, Brașov. La Iași au fost oprite cele două posturi de radio: VOX-T (apropiat de cercurile studentești), cel mai ascultat din municipiu, și Radio Nord-Est (preferîndu-se să se lase frecvența neocupată). Au fost în schimb acordate drepturi de emisie (la Oradea) lui Adrian Sîrbu (care concurează, cu șanse de succes, în mai multe regiuni) și (se putea?) lui Iosif Constantin Drăgan - a cărui societate acoperă în Iași și mijloacele radio și cele TV. CNA se comportă cu multă dezinvoltură, nemaifăcînd nici un efort ca să

ascundă ceea ce este, adică o instituție vasală, care aplică hotărârile lui Ion Iliescu în domeniul mass-media. Unii dintre membrii CNA nici nu participă la audierile la capătul cărora vor vota, alții își delegă intențiile de vot (așa știm că președintele Asociației de prietenie România-Israel, Răzvan Theodorescu, sprijină - firesc, nu? - dosarul fostului trezorier al lui Horia Sima). Alte decizii sînt în curs. În hotărârile sale cu evident substrat politic, CNA încalcă stipulațiile **Legii audiovizualului**. Ar fi de amintit **principiul localismului** - societăți comerciale cu sediul în București au avut prioritate în raport cu societățile locale, deși trebuie acordată preferință solicitanților care răspund nevoilor regionale - sau obligativitatea de a argumenta rezultatul votului. Deciziile și motivarea urmau să fie publicate în Monitorul Oficial, ceea ce iarăși nu se întîmplă. În sfîrșit, sînt sprijinite dosare incomplete, se fac derogări jenante.

Se poate stopa această eliminare în forță a mijloacelor de informare radio-TV independente? Iată într-adevăr o problemă de luptă politică. Deja mai multe ambasade s-au arătat preocupate de modul specific de a înțelege democrația de către instituțiile de putere de la București. Dar astfel de reacții pot fi cu greu susținute în lipsa unor luări de poziție interne. Chiar dacă în România mass-media nu reprezintă a patra putere în stat, ea este, în orice caz, prima putere în Opoziție. Un gest absolut necesar ar fi un protest vehement, în Parlament, al partidelor care au putut ajunge acolo datorită existenței unei prese neaservite Puterii. Altfel, de ce aștepta eforturi pentru a asigura prezența lor în principala instituție a democrației?

22, nr. 49, decembrie 1992

Diletantism și barbarie

Tările europene în care astăzi se mai aplică pedeapsa cu moartea constituie o excepție. În ex-Iugoslavia, măsura este la dispoziția războiului civil. În Albania, noua Constituție mai are puțin de așteptat. La fel, în țările fostei Uniuni Sovietice, supuse unui complicat proces de tranziție, nu s-au realizat marile schimbări legislative. Nu numai că Turcia nu a abrogat pedeapsa capitală, dar o aplică în mod curent. Principalii vizați: armenii și kurzii care luptă pentru independență. Dar Consiliul Europei a dat Turciei un ultimatum, cerîndu-i semnarea Protocolului nr. 6 al Convenției Drepturilor Omului, împotriva pedepsei cu moartea. Folosirea acestei măsuri punitive limită, alături de alte violări ale drepturilor omului, a exasperat CE, care a trebuit să facă atîta timp rabat la principii în cazul Turciei, datorită poziției sale strategice excepționale.

În România, desființarea pedepsei cu moartea a avut o încărcătură simbolică. Pe de o parte, **ultimii executați** rămîneau a fi, pentru istorie, soții Ceaușescu. Pe de altă parte, ea devenea un semn al noii ere, mai civilizate. Este posibil ca această măsură să fi avut în vedere, atunci, CPEx-iștii și alți vinovați ai represaliilor. Însă motivația conjuncturală nu mai are nici o importanță: măsura CFSN de abrogare a pedepsei cu moartea a fost percepută, acasă și în lume, ca o decizie esențială a noului regim.

Subiectul părea a fi clasat dacă nu s-ar fi lansat în această temă **Evenimentul zilei**, cu sutele de mii de exemplare ale lui, și redactorul-șef Ion Cristoiu. Într-o perioadă de vacanță politică, ziariștii au pornit în căutarea unei idei de exploatat. Și iată că predispoziția morbidă a **Evenimentului zilei** l-a îndreptat către această enormitate. Ridicolul negru al situației este că la „principii” și la „binele social” se referă o instituție care s-a complăcut a face, de ele, completă abstracție, în numele succesului comercial.

S-au urmărit, pe durata a zeci de ani, implicațiile pe care le are pedeapsa cu moartea asupra criminalității. Răspunsul a fost fără echivoc: **pedeapsa capitală are o influență nesemnificativă asupra ratei delincvenței** (în Statele Unite criminalitatea maximă se înregistrează în Florida, unde se aplică această măsură). Factorii care schimbă infracționalitatea? Factorii sociali: mentalitatea, prosperitatea. Pacea și decența în interiorul comunităților. De aici ridicolul negru despre care aminteam, că un ziar care și-a făcut din exhibarea ororilor, din transformarea comportamentelor aberante aproape în modele se prezintă acum drept campion al asanării sociale.

Ca urmare, acceptarea/eliminarea pedepsei capitale rămîne o problemă morală și politică (și nu terapeutică, cum o prezintă **Evenimentul zilei**).

De mult s-a făcut referire la faptul că erorile judiciare (de neînălțurat) devin, în acest caz, ireparabile. De multe ori au fost aduse contraargumente, de juriști, filozofi, reprezentanți ai cultelor, iar motivațiile lor se regăsesc în tratate internaționale la care România este parte. De mult organizațiile pentru drepturile omului - în special **Amnesty International** - au dovedit că în lume principalele victime ale pedepsei cu moartea sînt adversarii politici, și nu delincvenții. Se dă ca exemplu Anglia, unde pedeapsa capitală nu s-a abrogat. Nu se mai aplică din 1961. Că doar în 16 state din cele 51 ale Statelor Unite ea a fost eliminată? Aceste comparații provin în general de la neinformați. Care nu cunosc cît de rar este folosită; că există prevederi procedurale severe, în sensul neaplicării ei. Lumea saxonă are un sistem de justiție conservator - de unde dificultatea schimbărilor -, dar fondat pe garanții în apărarea inculpatului, și nu invers. Revenirea, în România, la sancțiunea maximă pe fondul lipsei de respect față de actul de justiție, a modului revanșard și arbitrar în care se tratează cazurile, și mai ales a psihozei primitive create cu această ocazie, ar putea duce la excese de nebănuir.

De aceea, numai un simț intratabil al aventurismului, dublat de doza corespunzătoare de iresponsabilitate mai poate genera la noi nostalgia după pedeapsa capitală. Să ne mirăm că această obsesie l-a prins tocmai pe dl. Ion Cristoiu? La o lună de la apariția **Evenimentului zilei** scrisesem despre răul impardonabil pe care acest tip de jurnalism îl face mentalității cititorilor. Succesul, mai mare decît îl sperau și patronii, nu a făcut decît să confirme. Dezordinea etică și informațională practică de ziar și redactorul său șef s-a dovedit fatală într-o perioadă în care se definitivează „stilul vieții publice“, respectiv „stilul mass-media“. Răul și dezordinea au luat, prin această ultimă campanie, o formă isterică. Se împacă acest tip de exces cu comportamentul cu care ne-a obișnuit pînă acum dl. Ion Cristoiu?

Cei care i-au urmărit evoluția cunosc că dl. Ion Cristoiu face parte din familia de foști slujitori ai regimului care acum au atacat cu succes formula **vom fi iarăși ce-am fost și mai mult decît atît**. Are în comun cu C.V. Tudor și Adrian Păunescu (care aparțin aceleiași familii; contestația reciprocă nu trebuie să înșele) o energie, un dinamism care depășesc obișnuitul. O vanitate de nemăsurat - care în cazurile C.V.T. și A.P. atinge paranoia. Are în comun cu ei știința de a face afaceri cu zona de abjecție care se manifestă, nu tocmai atît de rar, în ființa umană. Ne obișnuiserăm ca mercenarii șovinismului să o ia înaintea colegului lor (mai puțin talentat, dar ceva mai complex și mai echilibrat) în aceste afaceri cu ura. Iată-l acum pe dl. Ion Cristoiu luîndu-și revanșa, făcînd afaceri cu reintroducerea pedepsei cu moartea; apelînd pentru asta la orice mijloace, inclusiv la ceea ce dl. Valeriu Stoica (primul lector de drepturile omului din istoria Facultății de Drept) califica drept **diletantism și barbarie**.

22, nr. 30, august 1993

O societate antiintelectualistă

Vara de la care urmează să ne luăm la revedere a oferit spectacolul unor bătălii sindicale. Spre deosebire de acțiunile greviste din primăvară, minerii lui Miron Cosma și mecanicii de locomotivă au adus pe primul plan nu problemele sociale cu care se confruntă masele de salariați, ci locul clasei muncitoare în societatea românească. Criterii cum ar fi raportul dintre salariul unui miner și salariul unui profesor universitar sau complicațiile inflaționiste - la care s-au făcut referiri în timpul negocierilor - nu au avut nici o valoare în fața voinței unor categorii simbolice de a-și afirma înțietatea socială (care se manifestă, trebuie adăugat, și prin retribuire). Guvernul Văcăroiu a răspuns ca și predecesorii mandatați de echipa Iliescu să joace pe cartea „clasei conducătoare” pentru a o opune intelectualității democratice. Bineînțeles, fosta masă de manevră a devenit incomodă și trebuia „înfrântă”. Dar să ne amintim cu câtă impertinență, și agresivitate, trata guvernul greva medicilor, ori a profesorilor și câtă umilință a manifestat - inclusiv prin modul de mediere în mass-media ori prin modul de punere în mișcare a Justiției - în cazul greviștilor din Valea Jiului. În timp ce miniștrii și funcționarii lor transpirau ca să demonstreze că suplimentarea de buget pentru industria minieră (cu unul din indicii de productivitate cei mai scăzuți pe economie) este maximum ce se poate oferi, o liniște disprețuitoare întâmpina încetarea apariției revistelor de cultură. Împotriva liderilor mecanicilor de locomotivă se va trece la sancțiuni exemplare, exhibându-se pentru asta nu atât rigorile legii, cât nemulțumirea călătorilor și voința colegilor constructori ori drumari. Nu legea face ordine în România, ci clasa muncitoare. Din această cauză aș citi conflictul salarial din vara anului 1993 nu cu optimismul celor care văd în incapacitatea guvernului de a face față tot

mai numeroaselor proteste un semn al apropiatei schimbări, ci cu temerea că accentuarea crizei nu face decât să pervertească funcționarea socială, în special prin continuarea și înăsprirea caracterului ei antiintelectualist.

O astfel de pervertiție înseamnă, în primul rînd, marginalizarea categoriilor profesionale superioare (gulerele albe); lipsa de interes pentru competența lor. Faptul că de munca medicilor, profesorilor ori arhitecților ne putem dispensa, sau că juriștii rămîn doar servitorii intereselor politice, iată principalii factori care ne blochează la porțile lumii civilizate. Se adaugă erodarea (premeditată, dar și cu explicații obiective) a rolului pe care îl joacă omul de cultură în societatea românească.

Dar această presiune antiintelectuală nu ar fi reușit dacă intelectualitatea ar fi fost solidară în interesele ei. Nici o forță politică nu ar fi avut curajul să-și alieneze intelectualitatea în ansamblu. De aici gravitatea mai micilor ori mai marilor trădări. Din păcate, nume sonore - dau ca exemple aleatoare pe Eugen Simion, Valeriu Cristea sau Marin Sorescu - au devenit foarte repede după Revoluție colaboratori nedemni ai unor politicieni cu fixații pentru lupta de clasă. Față de răul făcut (nu prin funcțiile ocupate, ci prin ce spun și prin cum acționează; nu poziția la Fundația Culturală Română este de reproșat lui Augustin Buzura, ci campania lui împotriva rezistenței anticeaușiste și a implicării intelectualilor în politică), avantajele lor - a avea în mînă o editură, o revistă, un titlu academic - par teribil de meschine. Ele sînt de altfel și efemere.

Cei cîțiva intelectuali care se complac astăzi în cochetării cu o atitudine (paradoxală) antiintelectualistă, nu au circumstanțele atenuante ale colegilor de altădată. Ei nu au de ce să reclame inocența utopiilor pe care doctrinarii colectivismelor au avut-o de partea lor. Cu atît mai puțin au cum să se compare cu G. Călinescu, T. Arghezi, M. Sadoveanu ori alți intelectuali de acest calibru al căror colaborationism a avut cu totul alt context și cu totul alte efecte.

În anii '40-'50, colaboraționismul se producea sub amenințări care ajungeau pînă la eliminarea fizică. Rezistența, în epoca stalinistă, nu schimba istoria, ci numărul purtătorilor de valori culturale. Faptul că G. Călinescu a acceptat să coopereze a oferit și premisele influenței pozitive, pe care el a exercitat-o asupra unor generații de creatori. Nu este de aplaudat compromisul acestora - „în aceeași vreme în care mulți dintre colegii lor preferaseră Temnița“, cum observa Virgil Ierunca -, dar strategia „de salvare“ a valorilor a avut atunci un sens. Prin ceea ce fac, intelectualii „tovarăși de drum“ de astăzi nu au ce să salveze. Compromisul lor în această epocă de tranziție atîrnă greu. Ei apasă pe talerul cel rău al unei balanțe aflate într-un echilibru fragil, afectînd astfel interesele categoriei sociale căreia îi aparțin: și afectează, de aceea, interesele întregii societăți.

22, nr. 33, august 1993

Etnocentrismul, o inconsecvență

Scrisoarea pe care dl. Victor Neumann a adresat-o redactorului-șef al revistei 22 are, din păcate, prea puțin de-a face cu „știința istorică“ și mult prea mult cu o problemă de principiu, pentru ca scurta explicație a d-nei Gabriela Adameșteanu să fie îndeajuns.

Este puțin probabil să greșesc spunând că nu există publicație, în România, care să fi făcut atît de mult pentru cauza minorităților, ca revista 22. În momentul în care s-a hotărît - ianuarie 1990 - ca 22 să aibă pagini dedicate minorităților nu se cunoștea faptul că șovinismul și xenofobia vor deveni artileria grea a tacticii de restaurație. Nu se bănuia că pentru mesajul lor de toleranță autorii articolelor, și ai revistei, vor fi subiectul unor campanii violent-jignitoare, în ziarele Azi și Adevărul (în primele luni ale lui 1990), apoi în **România Mare, Europa** și alte reviste de aceeași speță. La care s-a adăugat politica de sabotare, prin împiedicarea difuzării revistei, prin condiții contractuale oneroase, cu efect imediat sau cu efecte care ne ating încă și acum. Și totuși, această costisitoare politică pro-minorități a fost continuată. Revista 22 a deschis și subiectul, mai delicat și, în orice caz, mai complicat, al ideologiei unora dintre reperatele noastre intelectuale - Mircea Eliade sau Emil Cioran - privind politica națională ori alte teme care au alimentat, în perioada interbelică, naționalismul extremist. Într-un moment cînd se produce recuperarea culturii interbelice, cînd pe piața de carte au apărut în sfîrșit operele marilor creatori puși la index vreme de 45 de ani, mistificarea acestor detalii ar fi - ca să reiau o butadă - mai mult decît o greșeală, ar fi o prostie. Ne aflăm într-un moment critic pentru destinul civilizației noastre, și avem obligația de a trece de la cultura mitologiilor la cultura deschisă a reevaluărilor, întemeiată pe dialog - și deci pe responsabilitate. Faptul că Eminescu este poetul de

referință al culturii române nu ne obligă să preluăm - sau să uităm, să ocolim - accentele xenofobe (la rîndul lor tratate în context) din publicistica politică. Dar toată această operă de re-interpretare istorică are - pe lîngă ingratitudea de care aminteam - și cerința ei de subtilitate. Și, deci, de „dozaj“. Este total neadecvat să echivalezi opinii esențialiste asupra spiritului național cu chemări la pogrom. Sau să uiți umanismul sever care fundamentează opera marilor creatori, datorită unor opțiuni ideologice contestabile. În răspunsul dat de către redactorul-șef al revistei 22 la un articol anterior al lui Victor Neumann se făcea un apel la simțul nuanței. La necesitatea completitudinii. Avem de făcut astăzi, cu aceeași urgență, nu numai procesul numitului naționalism românesc de dreapta, ci și procesul stîngii extremiste. Avem deci de discutat și „alte liste“ - cum ar fi lista ideologilor comunismului din România. (Se întreba, nu de mult, Monica Lovinescu, tot în această revistă: „Nu cumva România a stat ea, vreo jumătate de veac, sub o stăpînire legionară, iar comuniștii sînt aceia care au deținut puterea doar cîteva luni de zile și apoi, băgați în închisoare de Antonescu, nu au mai ieșit decît prin 1964 din temnițe? Nu cumva am visat, și tot Estul european a scăpat, din 1989 înapoi, nu de teroarea comunistă, ci de cea fascistă?“.)

Întîmplător sau neîntîmplător (este absurd să bănuim aici cauzalități abisale) lista aceasta, la care s-a referit anterior Gabriela Adameșteanu, cuprindea în totalitate evrei. Ar trebui oare ocolit acest subiect, al ideologilor care au îngropat cultura română în anii '50, pentru că aceștia aparțin, în atîta măsură, unei minorități? Pe linia raționamentului de mai sus ar urma să nu remarcăm ambiguitatea pe care UDMR o lasă să planeze asupra anumitor concepte ale strategiei sale, întrucît UDMR este o organizație fundamental interesată în democrație. Revista 22 și-a asumat, de-a lungul timpului, responsabilitatea de a numi - atît cît poate, evident -

derapările, de la rațiune ori normalitate, de oriunde ar veni ele. Limbajul de o agresivitate descalificantă, pe care îl folosește Victor Neumann în scrisoarea sa de săptămîna trecută, pentru „îndrăzneala“ Gabrielei Adameșteanu de a da o listă de ideologi care este în exclusivitate alcătuită din evrei nu face în nici un caz un serviciu etniei. Este inconsecvent, și în definitiv perdant, să aperi valorile minorităților pornind de la etnocentrism. Iar acest lucru se întîmplă. Aceeași perspectivă etnocentrică a fost la baza cîtorva decizii ale maghiarilor, cu efecte fatale. (Am în vedere, în primul rînd, evenimentele de la Tîrgu Mureș din martie 1990. Acțiunii grupurilor interesate în declanșarea conflictului dintre români și maghiari i s-a adăugat obsesia reprezentanților comunității maghiare de a segrega școlile, ca și cum dreptul firesc de a folosi limba maternă în învățămînt trebuia completat cu întreruperea comunicării între copiii de etnii diferite.)

Militantismul celor care aparțin majorității contra tentațiilor de hegemonie ale acesteia nu pleacă de la absența „conștiinței de sine“; ar trebui recunoscut, în respectul dat unor identități diferite, un umanism consecvent și pragmatic; iar în toleranță, mai curînd simțul solidarității decît al unei idei abstracte. Ca să poți salva, în condițiile noastre complicate, echilibrul dintre majoritate și minorități va fi necesar însă ca și ideologiile minorităților să adauge, conștiinței de sine, conștiința alterității.

22, nr. 42, octombrie 1993

Spre o mineriadă legislativă

Parlamentul României trece printr-unul dintre momentele legislative cheie, care va avea repercusiuni nu numai asupra subiecților noilor prevederi, dar și asupra vieții politice.

Au fost votate în Senat amendamentele la Codul penal, introduse de Guvern, dar suportând mai multe intervenții pe parcurs, în comisii și în timpul dezbaterilor. S-au acoperit, este adevărat, teritorii care altădată scăpaseră atenției (terorismul, traficul de droguri, unele delikte economice ș.a.), însă prin adoptarea unor articole au fost afectate garanțiile constituționale privind libertatea de opinie, libertatea de expresie, dreptul la viața intimă. Caracterul represiv al Codului penal a fost accentuat, funcționarul public devine din nou superior cetățeanului obișnuit. În loc ca Parlamentul să voteze legea care asigură accesul la informație (așa cum cere Constituția), presa este amenințată prin art. 205 și 206. Aceste evoluții se pot transforma într-o adevărată mineriadă legislativă, dacă actuala inițiativă privind secretul de stat va fi receptată în același mod. La toate se adaugă reacția negativă a diferitelor structuri regionale la care România dorea în principiu să adere. Și, bineînțeles, a Consiliului Europei, unde intrarea României a fost precedată de discuții dramatice și unde diferite personalități ale organizației vorbesc în modul cel mai serios de excluderea ei, în cazul nerespectării angajamentelor.

Însă, dincolo de efectele din domeniul legislativ, este cazul să evaluăm și efectele politice. Artizanii amendamentelor anticonstituționale nu au fost numai parlamentarii PDSR, ci și ai Opoziției, mulți dintre ei mai radicali decât guvernul. Cum este posibilă o astfel de atingere a intereselor democrației, în numele căreia societatea civilă, afectată prin noile prevederi, și-a oferit anterior ajutorul partidelor din CDR?

Partidele nu sînt **democratice** pentru că cineva le-a născut astfel. Sînt pe măsura activităţii reprezentanţilor lor din Parlament, din guvern (c nd este cazul) sau din administraţia locală. Partidele nu sînt pro-occidentale pentru că liderii lor preferă să meargă în Germania sau în Statele Unite, nici fiindcă cer sponsorizări din această parte a lumii, ci numai dacă înţeleg  i promovează spiritul lumii occidentale, dacă se arată loiale principiilor  i tratatelor care stau la baza democraţiilor moderne. Modul în care anumiţi parlamentari ai CDR au vorbit despre **specificitatea românească** sau despre **modul nostru de a înţelege drepturile omului** reproduce perfect discursul coaliţiei majoritare; iar celor care au fost la Conferinţa Mondială a Drepturilor Omului de la Viena le aminteşte de luările de cuv nt ale reprezentanţilor Coreei de Nord, Iranului sau Sudanului, care contestau universalitatea drepturilor omului în numele culturii  i tradiţiei lor.

 n contextul politic de după Revoluţie, extrema fragilitate financiară  i organizatorică a partidelor de opoziţie era echilibrată de legitimitatea simbolică a democraţiei, a valorilor drepturilor omului  i europenismului pe care aceste partide păreau că le promovează. La care se mai adăuga, din aceleaşi motive, sprijinul consistent al unei părţi a presei, a altor grupuri  i organizaţii neimplicate în politica de partid. Pierz ndu- i această legitimitate  i lovind în interesele societăţii civile, anumite partide  i schimbă, practic, statutul politic. Ceea ce ar putea avea ca efect o schimbare radicală a viitoarelor competiţii pentru putere.

22, nr. 45, noiembrie 1993

Drumul egal de după Revoluție

Aproape nimeni nu privise cu suspiciune formarea Consiliului Frontului Salvării Naționale, noua structură de putere de după Revoluție. În amestecul acela de sînge, bucurie și lacrimi, cîți s-au crispat văzînd alături oameni care aveau o istorie atît de puțin comună? Doina Cornea lîngă Alexandru Bîrlădeanu. Ana Blandiana și Ion Iliescu, Caracul și Dan Iosif... și ceilalți. Ce bucurie a reconcilierii! Dar un paradis terestru, o joacă veselă între ulii și vrăbii durează numai cîteva zile. Sau săptămîni? Cam așa s-au grăbit și la noi evenimentele. De la surpriză la îndoială, de la îndoială la refuz, reacțiile negative au început să cuprindă, unul după altul, pe cei aflați pe străzi și pe unii dintre cei ajunși, peste noapte, în „noua structura de putere”. De ce nu se comunică nimic în legătură cu teroriștii prinși? De ce Securitatea intrase într-o umbră de rău augur? Ce se întîmplă cu partidul comunist? Nu este dizolvat, nu sînt confiscate bunurile lui? La Timișoara și la București oamenii ies din nou pe stradă. Pe 12 ianuarie o demonstrație îl obligă pe Ion Iliescu să promită pedepsirea comunismului: interzicerea partidului care distrusese țara, judecarea vinovaților. Cuvintele costă puțin în România. Peste cîteva zile se va reveni asupra declarațiilor. Doina Cornea își dă demisia din CFSN. Este primul prieten care părăsește scena Puterii. Este un gest grăbit? Oare insuccesele, trădarea promisiunilor nu au și cauze obiective? Dar semnele restaurării comuniste continuă... În prea multe locuri au rămas aceiași, pe scaunele de pe care tăiau și spînzurau. Se fac noi instituții pentru politrucii de la „Ștefan Gheorghiu”. Frustrarea crește, strada se umple în fiecare zi. Și îndoielele celor care au acceptat să intre în CFSN ajung la cote critice. Ce cauze servește prezența lor acolo? Pe 28 ianuarie, în Piața Victoriei are loc o demonstrație uriașă. Și amenințătoare pentru cei din Palat. Tot atunci, șapte membri ai CFSN, majoritatea foști disidenți (și toți membri ai deja

foarte cunoscutul Grup pentru Dialog Social), se hotărăsc să ceară o audiență la Ion Iliescu. În casa lui Andrei Pleșu se strîng, în afară de gazdă, Ana Blandiana, Mariana Celac, Ascanio Damian, ca să discute poziția la întîlnire. Eu fac un crochiu acasă. Pe 29 dimineața ne întîlnim în fața porții lui Andrei. Ne ascultăm unii pe alții. Pînă la urmă rămîne să se prezinte textul meu, cumva mai sever și precis. În jurul orei 10, Ana Blandiana, Mariana Celac, Andrei Pleșu, Dan Petrescu (sosit între timp), Ascanio Damian, Radu Filipescu și cu mine intrăm în sediul CFSN. Acolo ne așteaptă Ion Caramitru. Andrei Pleșu este ministru al culturii, dar asta nu însemna prea mult atunci, în frenezia luptei pentru putere. Caramitru se afla însă chiar în centru, printre cei șapte de care depindea și prezentul și viitorul. Are o mină nefericită. Evident, nu îi place ce se întîmplă. Ne scoate din birou o hîrtie. Demisia! O va înainta cu prima ocazie. Dar să mergem. Ion Iliescu ne așteaptă.

O sală în clădirea fostului Minister de Externe, Piața Victoriei. Nu prea mare. Ne așezăm cu toții în jurul unei mese modeste. Ion Iliescu, la capăt, ne privește obosit și mefient. Prin fereastră se aud strigătele mulțimii. Dimineața a început cu o nouă demonstrație. Între timp intră și Petre Roman. Mai puțin obosit decît Ion Iliescu. Ca întotdeauna, sigur pe el. Nu știu cum se face, dar ajunge să-și dea cu părerea, pe un ton superior, despre ierarhia de valori în filozofia românească. Depășim. Discuția începe. Mă uit pe carnet și citesc.

Ceva despre Securitate, legislație, bunurile partidului comunist și altele asemănătoare. Cuvintele nu sînt expresive, dar acuză. Și sînt limpezi. Prima surpriză: Dan Petrescu (pe atunci viceministru la Cultură) are o mișcare bruscă, se întoarce spre mine și se dezice. „Acest text nu a fost discutat cu mine. Nu mă reprezintă.“ Ana Blandiana are o tresărire: „Uite ce poate să facă pentru o funcție“, îmi va spune mai tîrziu. Ion Iliescu ia cuvîntul. „Toată lumea este plină de suspiciune“ este teza lui pe care o repetă de trei săptămîni. „Trebuie așteptat pînă ce lucrurile vor fi

puse la punct." Ca și altădată, vorbește convingător. Discuția se încinge mai ales după ce apare Silviu Brucan. Când amintesc de revenirea marxiștilor în institutele de științe sociale, Brucan mă taxează drept pueril. Îmi apare brusc în minte o imagine văzută la televizor și răspund, cu un glas rău, fără pauză: „Văd că i-a intrat în obicei să jighească. A făcut-o și cu doamna Cornea". Blandiana mă susține și Silviu Brucan devine imediat foarte blînd.

Eu am cam terminat ce aveam de spus. Îi urmăresc pe ceilalți. Cît de diferiți! Și cît de surprinzător, în continuare, Dan Petrescu mai intervine de două-trei ori pentru a sprijini spusele lui Roman. Ascanio Damian este în dreapta lui Brucan. Tace. Sau explică din cînd în cînd ce a vrut să spună Ion Iliescu. Alături, Mariana Celac. Nu are inițiative, dar pune accentele: **de asta am venit**. Mîna ei, cu palma deschisă, mîngîie perpendicular suprafața mesei. Mai departe s-a așezat Andrei Pleșu. Masiv, o prezență pe care privirea nu o poate ocoli. Pare jenat, pune întrebări domoale, aproape neutre. Și face corp comun cu noi în fața celor trei; a lui Ion Iliescu, Petre Roman și Silviu Brucan. Radu Filipescu stă în stînga mea. Intervine sacadat, dar fără complexe: asta și cu asta nu merg. De ce nu merg? În dreapta, Ana Blandiana. Așa cum îmi păruse și altădată: caldă, fermă.

Întîlnirea s-a terminat. Mai trecem o dată pe la Caramitru. Sîntem „ai noștri". Apoi ne îndreptăm spre ieșire. A doua surpriză. Andrei Pleșu se întoarce spre noi, sau mai curînd spre mine, și îmi spune nemulțumit: „Toți veniți cu această suspiciune...". După discursurile despre răbdare de acum cîteva minute nici el nu se mai simte solidar cu autorii de critici: nu vor să înțeleagă greul conducătorilor Frontului și au în minte numai acuze. Îl privesc cu ochii tulburi. Sînt primul vizat. Cine are dreptate? Istoria ne-o va arăta suficient de repede. Dar remarc un lucru: Pleșu ne-a spus-o între patru ochi. Nu a făcut-o de față cu Iliescu. Asta nu am uitat-o niciodată, cu atît mai puțin atunci cînd alții l-au acuzat pentru că el continua să accepte, după gafele guvernamentale; portofoliul de ministru.

Afară trecem pe lângă o mulțime amenințătoare, cu pancarte care au devenit mai târziu celebre: „Noi muncim, nu gîndim“; „Nu ne vindem țara“ ș.a.m.d. Nu am realizat că ne aflăm în fața unui eveniment istoric, prima contrade-monstrație muncitorească, cea care a îndreptat societatea românească pe o pantă nenorocit de abruptă. Eram sures-citat și complet prins de ce se petrecuse la întîlnirea cu Ion Iliescu. Pînă atunci îi cunoscusem puțin pe colegii mei de la Grupul pentru Dialog Social, dar era notoriu că toți trecuseră printr-o formă mai mult sau mai puțin radicală de rezistență. Ceea ce, știm, nu a însemnat puțin. De unde această varietate de comportamente? Se schimbă atît de mult oamenii în funcție de condiții? Sau eram de la început foarte diferiți?

Da, eram pur și simplu foarte diferiți. Adevărata surpriză a fost puterea continuității și a coerenței, nu a saltului, nici a întîmplătorului. Viața noastră atît de agitată din lunile de după Revoluție a precipitat, într-un fel, această confirmare a comportamentului din dimineața zilei de 29 ianuarie, această „verificare de identitate“.

Ascanio Damian - primul din seria celor înșiruiți la masa protocolară - a fost mai departe participantul reținut și deseori ambiguu la ședințele Grupului pentru Dialog Social și ale Consiliului Frontului Salvării Naționale (mai târziu, ale Consiliului Provizoriu de Uniune Națională). Pînă în luna aprilie, cînd demonstrația din Piața Universității a răscolit nu numai străzile Bucureștiului, ci și acest mic Parlament provizoriu. Poziția lor față de ceea ce se întîmpla în „primul teritoriu eliberat de neocomunism“, cum patetic scria pe pînzele albe desfășurate în zona „Intercontinentalului“ și a restaurantului „Dunărea“, a punctat tipologia unora dintre personalitățile momentului și, într-o anumită măsură, cariere publice. După ce în clădirea istorică de pe Dealul Mitropoliei, președintele tuturor românilor, Ion Iliescu, a amenințat într-un mod lamentabil pe manifestanți - vorbind despre „golani“, cerîndu-le „să fiarbă în suc lor propriu“ -, Ascanio Damian s-a trezit, în mijlo-

cul sălii, să se indigneze împotriva indisciplinaților: „Trebuie să intervină Poliția. Nu putem trece prin Piața Universității, nu avem unde parca mașina“, a rostit el, afectat de incomoditățile sale de șofer la 100 de zile de la o revoluție singeroasă, nu numai în fața colegilor de CPUN, ci și a sutelor de mii de spectatori care urmăreau pe micul ecran intervențiile de la ședința aceea nefericită.

A doua zi de dimineață era așteptat la sediu de cincisăse colegi din Grupul pentru Dialog Social. Comentariile răzlețe ale câtorva s-au pierdut imediat, ca un fundal fluu și tremurat sub cuvintele, nu multe, rostite de Petru Creția - ale înaltului, incoruptibilului nostru Petru Creția. La prima ședință a Grupului, Ascanio Damian și-a anunțat retragerea și, practic, de atunci s-a terminat cariera lui civică și politică.

Mariana Celac s-a văzut încărcată de istoria ei puțin comună: soția unui disident celebru, Mihai Botez, stabilit în Statele Unite, sora lui Sergiu Celac, primul ministru de externe după Revoluție. S-a retras după alegeri din viața politică, atât de agitată la noi, chinuită probabil de parti-pris-urile ei agresive. A încercat să se dedice Grupului pentru Dialog Social, pe care l-a reprezentat, în multele lui contacte, fără crisparea ori vehemența altora. Dar și Grupul, cu subsolul lui instituțional, impunea o prezență mai dură. S-a retras mai departe, spre nișa profesională. Mariana Celac nu a avut sovăieli, însă a tins continuu spre echilibru și discreție.

Andrei Pleșu este personajul cel mai greu de definit dintre cei care au pătruns în interstițiile Puterii după marginalizarea lor de către regimul îngropat de Revoluție. A rămas ministru al culturii și după alegeri. O dovadă că în jocul său complicat echipa Petre Roman mai avea în vedere argumentul credibilității. Această personalitate puternică, greu de reținut între frontierele unui grup cu inerente funcții de tutelă (chiar și unul cu înzestrarea Grupului pentru Dialog Social), s-a lăsat totuși tutelată de către guvern în câteva situații ambigue. A schimbat însă 80% din armata de activiști care trăise din spectacolul dezolant al pseudo-culturii socialiste. Sub patronajul său,

posturi importante din Ministerul Culturii au fost ocupate de profesioniști autentici, cum nu s-a mai întâmplat în nici un alt minister. A protestat în numele instituției pe care o conducea contra atrocităților comise de mineri în București, dar glasul lui s-a ferit cu grijă de stridențe, așa cum un alt coleg de guvern și membru al GDS, Mihai Șora, nu s-a simțit obligat să o facă. Atunci când același guvern l-a expulzat pe Regele Mihai din țară, implicându-l, Andrei Pleșu s-a distanțat din nou, pînă la a-și da demisia - acceptînd totuși să revină, după un simulacru de explicație. Nu a mai avut timp pentru unii din vechii săi prieteni, chiar dintre aceia cu care urcase coamele Păltinișului în numele unei legături atemporale; a colaborat cu mulți alții; chemîndu-i alături în aventura instituțională pe care a început-o. A persiflat mult prea des și mult prea acid pe desperați și pe suspicioși, deși trecerea timpului le dădea acestora dreptate - și fără să fie egal în ironie cu indiferenții ori profitorii din înalta lui apropiere. Deseori, dacă privești prietenește în ochii săi agitați zărești rana îndoielilor. Dar explicația cu el însuși, pe care ochii săi o promet, pare mereu amînată.

Andrei Pleșu, orgolios și sensibil, retoric și subtil, fundamental preocupat de sine și fundamental corect, nu a atins nici atunci, în Palatul din Piața Victoriei, și nici altădată dimensiunea totală a sacrificiului. Însă nici nu a acceptat siluirea propriei demnități. Asumînd, în numele Ministerului Culturii, un film despre Piața Universității, pentru care Puterea nu îl va ierta, Andrei Pleșu demonstrează din nou cît de nesigur este să definești limitele unei personalități.

Ceilalți? Radu Filipescu a ieșit din Revoluție cu un imens capital de simpatie. La anii de închisoare se adăuga imaginea unul tînăr frumos și zîmbitor. I s-au deschis diferite porți - colaboraționismul cu vînătorii de legitimitate era în floare -, dar instinctul său etic le-a refuzat. A încercat să continue, însă pe contul lui propriu, asumîndu-și responsabilități ce vizau drepturile omului: a încercat o carieră politică în cadrul unui partid (Partidul Republican) pe care l-a

sanționat imediat ce a luat-o pe de lături. Pentru competiția dură a ultimelor șase luni i-ar fi fost necesară o tenacitate pe care nu a avut-o. Tînăr și senin, lipsit de complexe și cu gânduri de viitor, Radu Filipescu este încă un capital.

Dan Petrescu a făcut o scurtă carieră de viceministru al Culturii, după care s-a retras în blazare, sub tirurile Secției de distrus reputații. Fusese, pe vremea lui Ceaușescu, unul dintre cei mai cunoscuți, eficienți, imaginativi disidenți. De la viceministru al Culturii la funcția de director al Muzeului Literaturii Române a trecut ca un meteor, și apoi mai departe, pe traiectoria comodităților finale, pînă la o îndelungată bursă de studii în Franța, țara loisir-ului fin, intelectual. Între timp a publicat, cu silință, sublimîndu-și sarcasmul prin demonstrații stilistice. Dar fostul disident Dan Petrescu a fost în primul rînd stilistul perfect al întoarcerii spre sine.

Ana Blandiana a părăsit Consiliul Frontului Salvării Naționale imediat după contrademonstrația muncitorească din 29 ianuarie 1990. A părăsi CFSN-ul însemna atunci sau retragerea în cea mai confortabilă identitate, ori întoarcerea pe baricade. Baricadele Anei Blandiana au fost paginile revistelor de opoziție, balconul din Piața Universității, discuțiile din vara '90 cu proiectele și soluțiile lor politice, întîlnirea Rezistenței la Brașov, mitingurile din București, Iași, Timișoara, viața de zi cu zi a Alianței Civice. Între poezie și cariera politică, Ana Blandiana a ales slujirea binelui public. Cei care văd linia fermă a unui astfel de fel de a fi trebuie să știe că această coerență geometrică a fost mai întotdeauna, și cu atît mai dramatic astăzi, în România rezultatul unei golgote zilnice. Dar Revoluția, istoria sînt rezultatul cărei golgote?

O revoluție este un turbion uriaș. În ea intră și ies, ridicați ori striviți de istorie, nenumărați oameni. Șiruri de anonimi al căror sacrificiu nu lasă în urmă nici măcar o amprentă. Uneori mai puțin merituoase, altele nerepetabile, personalitățile își afirmă acolo, în inima marelui zbuțiu, prezența lor inconfundabilă - determinînd traiec-

torii în existența colectivă, prin ceea ce fac sau prin ceea ce nu fac. Ce ar fi însemnat ca Eugen Barbu, Adrian Păunescu sau alții al căror nume nici nu merită să încarce hîrtia să fi fost lăsați să dea iama, după decembrie '89, prin instituțiile de cultură din România, asemenea unor tauri într-o arenă nepregătită? Dar ce s-ar fi întîmplat dacă Andrei Pleșu nu ar fi cauționat în fața străinătății un guvern în care toți ceilalți și-au obținut posturile prin legături cu mai vechii ori mai noii nomenclaturiști? Astfel de întrebări se pot repeta, în haine diferite, de o mulțime de ori. Cum ar fi evoluat istoria noastră dacă Ana Bandiana ar fi acceptat vicepreședinția Frontului Salvării Naționale - participînd la ședințele în care s-au hotărît, în absență, contrademonstrațiile muncitorești, politicile de seducție electorală? Ori dacă Dan Petrescu și-ar fi căutat confortul personal vizînd, după primele zile, cochetăria cu Puterea și finalizarea ei politică?

În ce existență intelectuală se dau mai multe răspunsuri decît se pun întrebări? Ca un tînăr, speriat și înfometat animal, lumea noastră a luat-o în galop, la Revoluție, pe un drum din care imediat au început să se despartă o mulțime de brațe. Din săptămîină în săptămîină, cu trecerea timpului ceva mai rar, am trecut de pe o ramură pe alta, incapabili să împingem dincolo de o nouă răs_pîntie efemerul nostru orizont. Așa am descoperit cum, blestemați de soartă, am ales mai întotdeauna drumul care s-a dovedit cel mai prost. Revoluția noastră a fost ca o goană buimacă între drumuri inegale. Revoluționarii înșiși, patetici și egali, s-au mișcat străini prin vîltoare, ca în tabloul-metaforă semnat de Van Gogh.

22, nr. 21, mai 1991

Cuprins

Nota autorului	5
Fals portret de ministru	7
Decembrie '89 (răspuns la ancheta: „Ce am făcut în timpul Revoluției“)	16
Un Robespierre?	19
Academia României, nu Academia RSR	20
Reporter fără intenție	24
„Fidel Castro“?!	28
Fără complexe	29
O ocazie pierdută	31
Istorie rănită	33
Cu ochiul spre cer	36
Ajutorul internațional: de la etică la ontologie socială	38
Caramitru	43
De la PCR la dictatură	45
Europa prin Europa	48
Cuplul	51
Gesturi de solidaritate	53
De la stînga la dreapta	56
Între mai răi și mai puțin răi	58
Smaranda Enache în regatul competențelor	61
A fost odată și va fi odată!	63
Mai întâi, fair play	66
Dreptul la replică în revista 22	69
Cine este de vină?	75
Folosește cuiva?	78
O carte și cîteva întrebări	84
De la eșecuri la concluzii	87
Un compromis, alt compromis	91
Procesul Revoluției	95
Iulian Cornățeanu	98
Naționalismul șovin: o cunoscută	102
Mihai Șora la 75 de ani	108

Între intuiții și responsabilitate (răspuns la o anchetă a revistei 22)	110
Procesul comunismului, la zi	115
Și totuși, câteva cuvinte despre socialism	119
Prietenia și prietenii comunității evreiești	123
Istorie, destine	127
Între politică și puritate	139
Funcționare magică	146
Savoarea intelectuală a curajului	155
Evenimentul zilei: un ziar bulevardier	158
Opoziția cu orice preț	161
Miza sărăciei	164
Săptămîna politică: spectacol, discreție	167
Diletantism și barbarie	170
O societate antiintelectualistă	173
Etnocentrismul, o inconsecvență	176
Spre o mineriadă legislativă	179
Drumul egal de după Revoluție	181

Editura

Culegere și tehnoredactare

Tiparul executat la
Imprimeria de Vest, Oradea,
sub cda. 68/1994

